

Mödrar och döttrar

**Fem tonårstjejer
i kvinnorollens brytningstid**

Ett utökat nytryck av Vi människors tonårsnummer, 2/76

Till dej som är tonårstjej

Vi som har gjort det här numret har tonåren en bra bit bakom oss. Den äldsta i arbetsgruppen är född omkring 1910, den yngsta omkring 1950. Vi kände oss rätt osäkra när vi började jobba. Vi började med att snacka med en hel del tonårstjejer, frånorstäder, småstäder, landsbygd. Visst var det mycket som var annorlunda mot när vi var unga — men pinsamt mycket var sig likt. Vi tycker nog att vi kan känna igen oss en hel del i intervjuerna.

Naturligtvis har vi som gjort numret en egen idé om det här med tjejrollen. Vi vill att tjejer ska vara mer självständiga än vi var i tonåren, vi vill att ni ska ta lite lättare på det där med den Stora Kärleken och lite allvarligare på det där med utbildning och yrke.

Sedan vi gjorde det här numret 1976 har krisen i Sverige fördjupats. Ungdomsarbetslösheten ökar. Bland ungdomen är det tjejer som drabbas hårdast. Det gör definitivt inte situationen lättare — men det gör det ännu nödvändigare att tänka efter vad man vill med sitt liv och hur man ska nå det målet. Det skulle kännas bra om det här numret satte igång tjejgrupper som diskuterade t ex vad kärlek är, när man ska ha barn, hur ett just förhållande till killen ska se ut, hur man vill arbeta, bo, leva.

Vi blir jättegglada om ni hör av er och säger vad ni tycker om det ni läser, både det ni gillar och det ni ogillar. Adressen är **Vi människor, Box 3120, 103 62 Stockholm.**

innehåll:

ANNELI OCH CHRISTINA:

"Att söka lyckan bara i en kille verkar tråkigt" 4

Chistinas mamma:

"Jag vet inte varifrån hon fått sina åsikter" 8

Vi ärver myterna men inte

verkligheten 10

HEDVIG:

"Jag kan inte säga nej" . 12

Hedvigs mamma:

"Jag gick igenom samma sak som hon gör nu" 15

SÖ om könsroller:..... 17

"90 % av lärarna är likgiltiga" 18

"Om man går till syster och ber om en huvudvärks-tablett, säger hon: Är du gravid, mitt barn?" 19

KICKI:

"Mamma är den enda kvinna jag beundrat" 20

Kickis mamma:

"Vi har samma intressen Kicki och jag" 23

Hur går snacket på gårdarna? 25

Tjejer och fritid. Fakta

om tonåringar 28

LISELOTTE:

"Vara mig själv och andra till lags" 31

När vi talade med varann 34

Hennes — en tidning för

tjejer 36

Från spara till slösa. Om den förändrade synen på sexualiteten 1938—1975..... 37

Böcker för flickor, tjejer,

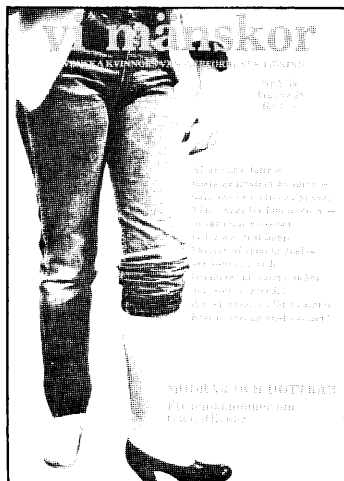
unga människor 42

Tonårsflickors tankar 44

Tonårsdrömmar om att bo 46

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1978

vi människor
2/76

Det du nu håller i handen är ett omtryck av Vi människors temanummer om

tonårsflickor som först utkom i april 1976 och då såg ut som på bilden här bredvid. Numret såldes rätt snabbt slut — bl a har det använts en hel del i skolor och på ungdomsgårdar. Eftersom efterfrågan är stor och numret dessutom ingår i Vi människors generationspaket (se omslagets sista sida) har vi nu gjort en ny upplaga. Det innehåller också en del ny text på den plats där det förut varit annonser och notiser. Det ursprungliga numret gjordes av en arbetsgrupp som bestod av Louise Waldén (redaktör för Vi människor), Gunilla Thorgren, Anneli Ewers, Katja Waldén, Gunilla Myrberg, Hjördis Levin, Gunnel Beckman.

Till dej som är vuxen

Dagens tonårsflicka blir vuxen i en tid då kvinnorollen förändras snabbt. Hennes mamma är ofta fostrad i den traditionella kvinnorollen där kvinnor i första hand var hustrur och mödrar. Den rollen har starkt ifrågasatts det senaste decenniet. Allt fler kvinnor vill ha en egen social identitet.

Det är svårt för de unga flickorna att hitta en förebild att efterlikna. Den gamla kvinnorollen fungerar dåligt i dagens samhälle. Den nya är under utformning. Tomrummet fylls av massmedias utvikta sexobjekt.

Allt detta tycker vi speglas i de intervjuer vi gjort med tonårsflickor och deras mödrar. Vi vänder oss lika mycket till de vuxna som till tonåringarna. Vi hoppas att de här intervjuerna ska starta nödvändiga dialoger mellan mödrar och döttrar, elever och lärare, ungar och ledare. Ibland kan det vara lättare att prata om sig själv om man går omvägen och pratar om hur andra upplevt saker. Den dialogen kanske kan göra det lättare för dem som är unga att förstå de vuxnas kompromisser — och för de vuxna att förstå ungdomarna utifrån deras sociala och historiska sammanhang.

De här intervjuerna ingår i en serie temanummer med intervjuer med främst kvinnor i olika åldrar (se presentation på sista sidan). Temanumren ingår i sin tur i ett projekt kallat "Det frivilliga föräldraskapets samhälle" till vilket organisationen Svenska Kvinnors Vänsterförbund och dess tidskrift Vi människor under en följd av år erhållit anslag ur den fond för "abortförebyggande åtgärder" som riksdagen instiftade i samband med den nya abortlagen 1975. Projektet syftar till att förändra attityderna till könsroller, familj, sex och samlevnad dels genom att via intervjuerna nå en känslomässig förståelse av de egna erfarenheterna, dels genom att sätta in de förändringar som skett i ett historiskt sammanhang.

När vi gjort detta omtryck av numret har vi också försökt ta reda på vad som hänt med de flickor vi intervjuade för två år sedan. Anneli och Christina har vi inte lyckats spåra. Det senaste vi hörde från Kicki var att hon någon tid efter intervjun ringde och berättade att intervjun fått henne att tänka över saker och ting, att hon kände sig mer solidarisk med kvinnorörelsen och att hon kände ett behov av att engagera sig. Hedvig har nu frigjort sig från Tommy och lever ett lyckligt, självständigt liv. Nu efteråt har hon svårt att känna igen sig i intervjun — "det ska dröja länge innan jag ger mig in i något sådant igen". Liselotte berättar i ett brev att hennes "intresse för politik har svalnat" men att hon lyssnar mer på vad "vanliga människor" säger. Hon har rest i Italien och skriver så här om hur hon upplevt den politiska situationen: "Fascisterna skyr inga medel för att försöka få unga neutrala (än så länge) människor främst då i den italienska överklassen till hjälp för att sprida deras propaganda, som bygger på kyrkans fördomar och förtal av vanliga arbetande människor". Sina egna förhoppningar uttrycker hon så här: "Hoppas nog jag kommer att vara lika självständig jämt, lika stark i min tro mot fördomar av alla slag. Samt stark i min tro mot kungahuset och deras översitteri. . . I vilket fall som helst är jag lycklig över att alltid bara vara mig själv. Samt att jag alltid kommer att vara kvinna ut i fingerspetsarna. Sedan må kvinnoaksfrågan och kvinnoakskvinnan gå hur långt hon vill".

Louise Waldén

"Att söka lyckan bara i en kille verkar tråkigt"

Anneli och Christina är sexton år. Självständiga och beslutna att inte låta sig luras av Livet och Kärleken. När vi sitter och pratar blir jag ofta förvånad över att de säger så kloka saker. Minst av allt känner jag igen mej själv som sextonåring i dem. Insikter som de har redan nu har det tagit mej så många år att skaffa. Så lite avundsjuk blev jag. Men mest av allt glad över att dom här tjejerna finns. Också.

Tycker ni att ni har bra kontakt med era mammor?

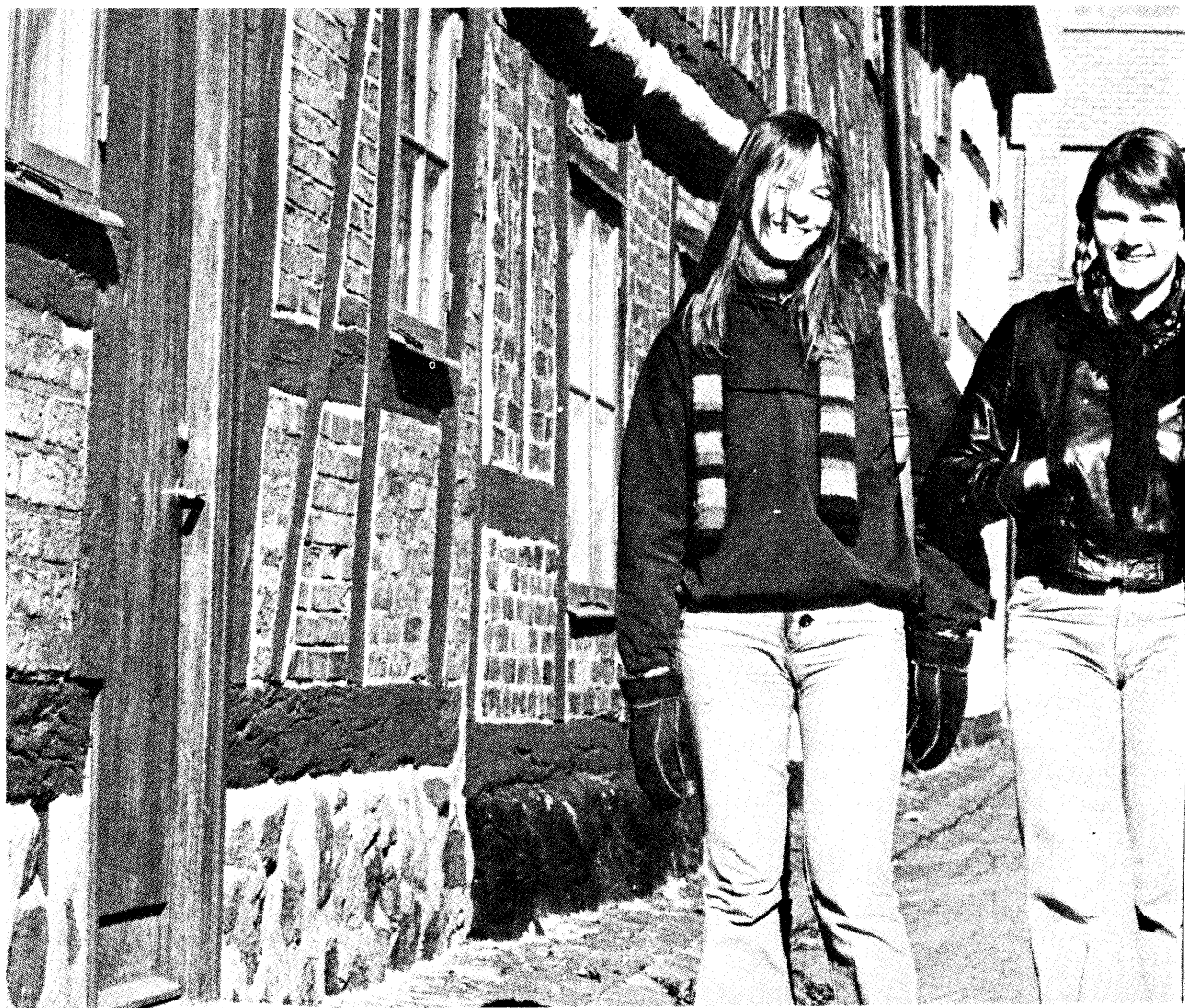
Christina: Det mesta kan man väl prata om. Ibland pratar jag med henne om dom killar jag träffar men ibland gör jag det inte. En del tycker man ju att man vill ha för sig själv.

Tror ni dom är oroliga för vad ni gör när ni är ute?

C: Jag märker ju att dom ger större friheter åt min storebror än åt mej. Om jag är ute mycket så vill dom efter ett tag att jag ska stanna hemma. Dom är väl rädda för att man ska bli med barn.

Är det nån av er som har p-piller?

C: Nä, det är knappt lönt ute på landet. Det finns inte någ-

ra killar att vara tillsammans med. Man är mera bevakad på landet också. Det finns ett par brudar där jag bor som är ihop med rätt många killar och då går ju skvallret i byn. Och sen är det precis som om folk ser ner på dom. I viss mån vill man ju akta sej för det, men sen å andra sidan vill man ju gå till kamp mot gamla fördomar också. Man kan ju faktiskt skaffa preventivmedel, man behöver ju inte bli med barn. Och tjejer ska ha lika stor frihet som killar. Så som det var förr att tjejerna skulle vara så oskuldsfulla när dom gifte sej, det tror jag bara var negativt. Det är bättre om man har lite erfarenhet. Annars är det bara till fördel

för killen, för då har tjejen inget att jämföra med och killen får inte så stora krav på sej att vara en bra älskare.

Om ni skaffade p-piller skulle ni säga det hemma då?

Anneli: Jag skulle nog säga till min mamma. Jag vet inte vad hon skulle tycka om det. Vi har aldrig pratat om det — dessutom finns det inga killar där jag bor, det är rena vischan, så problemet är inte aktuellt än. Det är en enorm skillnad mot när jag bodde i stan.

C: I stan verkar det som om det är mera ett tidsfördriv eller nöje att ligga med killar. På landet ska man helst ha en kille att visa upp och presentera hemma innan det händer nåt.

A: Det är en väldig skillnad på tjejerna i stan och tjejerna här ute. Här sminkar dom sej knappt. Dom är helt olika uppfostrade.

C: Ja, jag skulle inte stå ut med att sminka mej. Men om man hade flyttat in till stan och hade märkt att alla andra gjorde det så hade man kanske i viss mån flutit med strömmen. Men det beror nog på vilka gäng man hamnar i.

Du, Anneli, som har bott både i stan och på landet, vilket tycker du är bäst, vilka människor trivs du bäst med?

A: Jag tycker bäst om dom här på landet. I stan tänker dom bara på killar, måste ha en snygg kille till varje pris. Det gör dom ju inte här precis.

C: Jag tror att man har större möjligheter att utvecklas ute på landet. Om man bodde i stan skulle man ha fullt upp med att tänka på vilka partyn

man skulle gå på, killar och allt sånt yttligt.

Brukar ni gå ut nåt på helgerna?

C: Vi brukar gå på diskotek. Då får man sitta och skumpa på en buss fyra fem mil, och det är egentligen inte mycket att hurra för när man väl kommer dit, en massa trängsel bara. Men ibland kan man ju träffa nån trevlig kille. Man går dit mest för att det är ett avbrott i vardan.

Det är inga killar du träffar igen då?

C: Jo, somliga. Men egentligen gillar jag inte att träffa dom fler gånger för man tröttnar ju. Det är som en leksak som man leker med ett tag och så är det inte skoj längre. Det låter kanske lössläppt, men man går ju inte till sängs med dom eller så.

När jag var så gammal som ni så var jag väldigt oroad över detta att jag var oskuld. Jag trodde att alla mina kompisar var mycket mer erfarna än jag. Så jag låg med en kille bara för att bli av med det hela. Det kändes rätt bra efteråt.

C: Det gjorde faktiskt jag också. Jag tyckte att nu var jag såpass gammal. Det är klart att jag gillade killen men inte sådär speciellt. Jag inbillade mej nog att jag gillade honom mer än jag gjorde för att det skulle kännas riktigare och så. När man kelade och så, förspel eller vad det heter, det tyckte man ju var trevligt men själva detta med att ligga med honom var inget vidare. Så i fortsättningen försökte man ju smita undan slutet på det hela. Och det är kanske därför jag inte vill vara tillsammans med en och samma kille för länge nu. Jag blir så uttråkad. Man känner sig utnyttjad för man vet att det känns alltid bättre för killen än det gör för tjejen... Och då går man ju där och låter sig utnyttjas... till exempel kvinnor i 25-30-

Intervju:
Anneli Ewers

Foto:
Österlenbild

årsåldern som blir kära i en kille och är beredda att ge upp karriär och allt bara för att diska och föda barn åt honom. Bara för att dom älskar honom.

A: Men så ska aldrig vi göra. Fy sjutton...

Anneli, hur tänker du dej att ditt liv ska bli?

A: Ja, i alla fall inget nio-till-fem-jobb, och så hem till man och barn... inget sådär vanligt. Om jag nu ska ha barn så kan jag tänka mej att stanna hemma det första året men absolut inte hela livet. Jag vill känna att jag jobbar med något meningsfullt. Just nu funderar jag på konstfack i Stockholm efter gymnasiet men jag vet inte.

C: Jag ska försöka bli socialarbetare, det tycker jag verkar nyttigt. Och sen skulle det vara kul att prova att bo i kollektiv nåt tag. Att träffa en kille och tycka att han är rätt så rar och tjäna bra och sådär och så gifta sej med honom, det skulle jag tycka var hemskt. Då skulle vi ha gemensam ekonomi och ett par barn, det har ju alla andra — jag tycker det är otäckt.

Ni har tänkt att gifta er i alla fall?

A: Jag är inte så säker på det. Det är mycket möjligt att man flyttar ihop med någon bara.

C: Jo, bo ihop med nån kan man ju göra om det lönar sej ekonomiskt och så men gifta sej, då tycker jag man ska vara ordentligt kär... kanske inte kär men man ska ha mycket gemensamt. Så att det verkligen är något att bygga på och man kan utvecklas tillsammans. Så man verkligen känner att man vill ha barn. Det där att föda barn tycker jag förresten är lite onödigt. Det finns ju redan så mycket problem, man kunde ju satsa på dom som har det svårt redan.

"Med dom andra tjejerna i klassen pratar man mest om plugget och lärarna. Rätt ytligt."

Tänker era klasskompisar likadant som ni?

C: Jag tror att det vanligaste är att tjejerna tänker att dom ska gifta sej och skaffa barn fortast möjligt. Dom beundrar vigselringar i skyltfönstren och så. Jag har väl också längtat efter att gifta mej, jag var tillsammans med en kille som jag tyckte väldigt mycket om, men jag tycker det är för tidigt att bestämma sej nu.

Jag är väldigt rädd för känslor, rädd för att fastna i nån smetig sockersliskig gegg. Så att man inte tänker på annat än killen och skolan går åt skogen.

Vad brukar ni prata om med era kompisar?

A: Med dom andra tjejerna i klassen pratar man mest om plugget och lärarna. Rätt ytligt.

C: Men Anneli och jag och en tjej till brukar prata om det mesta, håller på och tjafsar en massa om politik och så.

Berer det på era föräldrar att ni är intresserade av politik?

C: (skratt) Nej, det kan man

inte påstå. Så fort man öppnar munnen hemma så är det bara "tyst med dej, du vet väl ingenting". Men man har ju läst en del böcker. Vi brukar prata om kvinnans situation också... i och med det att mamma arbetar så har jag ju inte fått det i mej att en kvinna ska stå vid spisen och föda barn.

Om ni skulle bli med barn nu, vad skulle ni göra då?

C: Ja, jag hade försökt få abort. Jag hade nog inte sagt något hemma, jag tycker det skulle vara min ensak. Så hade jag sett till att skaffa någon sorts preventivmedel, men jag tror inte det hade blivit p-piller för det påverkar hormonerna. Spiral verkar bättre. Man tänker kanske att man borde skaffa en man man drar sig för det... det kanske inte är lönt.

Det verkar som om bara för att det finns preventivmedel så måste man ha det och ligga med killar — även om man inte känner för det. Innan var det nog mera så att man låg med någon bara om man verkligen ville.

Den där killen du var med, var du inte nervös att bli med barn då?

C: Han hade skydd och jag hade säker period så det var jag inte... Det var nog nästan jag som tog initiativet där, jag var nyfiken på hur det var. Men att få barn nu vore ju att förstöra både sitt eget liv och barnets. Och när vi pratar om abort hemma så är mamma helt emot det, hon är lite religiös och så. Hon tycker att när ägget och spermien har sammansmält så är det ett liv och det får man inte ta död på. Det tycker inte jag för man får ju tänka på hur det blir efter det barnet blir fött också.

Vad tycker ni om tidningar som Alexandra och Starlet t ex?

C: Vi har läst dom men man nästan skrattar åt dom, dom

är tramsiga och man genomskådar dom.

A: Så ser ju inte verkligheten ut. Jag har aldrig trott på det som står det, det är så sliskigt.

C: Man kan läsa det som tidsfördriv, som man läser Fantomen utan att tro på det. Man kan ju mycket väl vara medveten om att det är falskt men ändå tycka det är roligt att läsa. Man blir ju inte lycklig i livet på det sätt som Alexandra och Starlet påstår. Det blir man väl istället om man känner att man kan uträtta något värdefullt, utveckla sig själv.

A: Att försöka hitta lyckan bara i en kille verkar så meningslöst.

C: Och vad händer då om man mister den killen eller inte får honom?

Har ni varit olyckligt kära nån gång?

C: Jo, det har jag nog. Kanske inte olyckligt kär, men jag gillade killen och han föredrog ändå en annan. Man blev så sårad. Men det kanske mest var sårad stolthet, det var nog inte riktig olycklig kärlek. Och så då den här killen som jag träffade den där midsommaren — jag träffade honom en gång till sen och då hade han en annan tjej, det kändes rätt hårt. Man gick där och tänkte att man skulle kunna klösa ögonen ur henne.

A: Jag har varit olyckligt kär och det var hemskt. Det varade kanske några månader. Jag sa ingenting till honom själv om att jag tyckte om honom men en annan sa det åt mej. Och han var inte intresserad. Det var så hemskt för man gick bara omkring och tyckte att man inte var värd något, att ingen ville ha en. Men det var ju för ett år sen det där... så barnslig man var då.

Skulle ni kunna tänka er att vara tillsammans med en kille nån längre tid?

C: Inte om det bara var så att man kände sig tänd på honom

eller var kär i honom, då skulle det nog inte vara så länge. Om man hade varit kompisar kanske, det tror jag mera på att det skulle hålla. Men om man verkligen gillar en kille kanske man står ut med vad som helst. Om man bara tycker sådär halvt om halvt om honom så kanske man inbillar sig att man gillar honom mer än man gör, planerar för gemensam framtid, fast man innerst inne vet att man inte kommer att stå ut med det. Det är jag också rädd för.

Vad betyder utseendet för er?

C: Jag målar mej aldrig. Jag förstår inte detta med att vi skulle gå här och sminka oss medan andra människor kanske svälter, det känns fel på nåt sätt. Och om det är någon som tar en bara för utseendet så är han ändå inte värd att ha. Skulle man ställa upp på det så vore det som att ge upp sig själv totalt, bara betrakta sej som ett objekt. Det här med hur ens kropp ser ut bryr man sej nog mera om om man ligger med killar ofta. Om man själv tycker att man

"Jag tror inte man klarar av att ha hand om ett barn innan man levtt färdigt."

har snygg kropp så kanske det känns bättre och säkrare än om man är fylld av komplex.

Skulle ni ha något emot en kille som ni visste hade varit med många tjejer?

C: Nej, det skulle man väl inte. Jag skulle tycka det var värre om jag visste att han hade haft någon riktigt djup gemenskap med bara en.

A: Men egentligen spelar det ju ingen roll vad man har gjort innan, huvudsaken är att man trivs tillsammans när man träffas.

C: Om man gifter sej, så fastän man ska ha starka band emellan sej så tycker jag ändå man ska ha stor frihet att utvecklas som man vill. Men det verkar ju som om de flesta killar fortfarande tror att tjejer mest är intresserade av att ha barn. Att dom vill ha en tjej för att slippa springa ute och hitta nån att ligga med varenda vecka.

A: Det är bättre att inte gifta sig alls än att hamna i ett slentrianäkenskap där man måste diska och laga mat hela tiden. Och aldrig skulle jag ta killens namn om jag nu gifte mej...

Tror ni det är realistiskt att tänka sig att man lever tillsammans med en människa hela livet?

C: Jag är lite kluven. Det skulle säkert gå bra om man verkligen satsade på det hela tiden och gick igenom alla kriser tillsammans och utvecklades tillsammans. Men å andra sidan verkar det helt omöjligt. Jag är lite rädd för detta med riktigt djup gemenskap också, det verkar vara detsamma som att binda sej väldigt hårt. Jag vill ha både stor frihet och stor gemenskap och det är svårt att se hur det ska gå ihop. Det finns nog många som stannar i förhållanden fast dom inte trivs och det verkar så otäckt. □

"Jag vet inte varifrån hon har fått sina åsikter"

*Intervju:
Anneli Ewers*

— Vi har fyra barn. Tre flickor och en pojke, pojken är äldst.

Christina har börjat gå ut lite nu, inte mycket, det började väl i höstas. Men jag är inte orolig för henne. Jag tror hon tar hand om sej själv. Tror inte att hon ger sig in i någon dålig gängbildning eller så. Hon går sin egen raka väg, det har hon alltid gjort. Hon har alltid varit självständig.

Har du bra kontakt med henne?

— Inte just nu. Förut har vi haft väldigt fin kontakt. Vi kunde resa till Ystad och ha så trevligt tillsammans, tycka om samma saker, gå omkring och se på kläder och handla och råda varandra. Nu tar hon inte alls några råd av mej längre. Men det tror jag är en helt naturlig sak.

Varför har kontakten blivit sämre tror du?

— Det är väl puberteten, detta att dom ska göra sig självständiga. Jag är inte alldeles överraskad över att det har blivit såhär. Men det känns svårt ändå. Vi skulle inte kunna vara tillsammans längre på hennes initiativ, inte resa och

Christina och hennes mamma har tidigare haft fin kontakt med varandra. De tyckte om samma saker, åkte till Ystad tillsammans och handlade och gav varandra råd.

Men Christinas mamma börjar numera känna sig lite främmande inför sin dotter. De har inte samma politiska åsikter, tycker inte lika om äktenskap, kollektivboende, aborter...

— Men det är väl inte lönt att börja rubba på en tonårings åsikter, det är bättre att hålla med och hoppas att det går över. Jag kan ju inte tvinga på henne mina åsikter, säger hon.

handla eller så. Den kontakt vi nu har måste alltid komma till på mitt initiativ.

Christina har bestämda åsikter om det mesta, om politik också men sånt pratar hon nog mest med sina kompisar om. Vi har inte riktigt samma åsikter, hon och jag. Jag hoppas hennes blir lite mer överensstämmande med vanliga människors med tiden. Jag vet inte var hon har fått sina övertygelser ifrån inte är det hemifrån i alla fall. Det kanske är lärarna i skolan, jag vet inte. För hon är inte med i någon politisk grupp eller så, så att hon blir påverkad på det sättet. Och här hemma pratar vi inte mycket politik... Själv har jag väl varit folktoppartist från början, men nu är det väl tveksamt.

Vad har du annars för intressen?

— Jag jobbar som småskollärare och det blir rätt mycket min hobby också. Jag har alltid jobbat, också när barnen var små. Vi har alltid haft flickor som har skött barnen hemma, de har aldrig varit på daghem eller så. Att jag skaffade mej utbildning och ar-

bete var väl inte direkt naturligt i min familj. Men jag ville bli småskollärare och min egen småskollärarinna tog initiativet till att jag nu skulle få läsa vidare, privat hos henne. Så prövade jag in på seminariet och kom in och fick mitt yrke. Jag har alltid trivts bra med det. Jag vill ha det kvar. Annars skulle jag ju kunna gå härhemma, här är arbete upp över öronen men det vill jag inte. Jag vill vara yrkeskvinna, jag har inte gift mej för att få arbete hos min man.

Christina har idéer om att hon skulle vilja bo i storfamilj. Vad tycker du om det?

— Man får lära sig att tänka om mycket när man har ungdomar. Vi kan ju inte hålla på vårt gamla sätt att se. När jag gifte mej så skulle det ju inte duga att man skaffade barn som lärare eller innan man blev lärare, utan att vara gift. Jag tror inte att det skulle ha gått att komma in på seminariet ens på min tid om man hade ett barn och inte var gift. Och det är väl bra att det har förändrats. Personligen skulle jag aldrig kunna tänka mej att

flytta ihop med en man och skaffa barn om vi inte var gifta och hade planerat ett hem. Men den uppfattningen kan jag ju inte sätta upp som ett absolut rättesnöre för mina barn.

Du har hållit starkt på din yrkesroll. Har det varit jobbigt för dej i familjen?

— Familjen har accepterat allt som har tillhört skolan. Men sen ville dom aldrig att jag skulle gå bort från dom till något annat och det har jag inte gjort heller. Jag har mest varit hemma hos mina barn. Så jag har inte haft tid att odla mina egna intressen precis. Jag hade kanske kunnat gå på språkkurser eller så, det hade nog varit roligt... men jag har inte haft så mycket att välja på. Sen har jag varit sjuk också, haft ledgångsreumatism vid sidan om i många år.

Tror du Christina berättar väsentliga saker för dej?

— Ja, hon är ju öppen sådär så hon har väl inga direkta hemligheter för mej men sina egna åsikter talar hon inte om för mej längre. Detta med uppriktighet mellan henne och mej tycker jag är ganska viktigt. Hon talar om vart hon går och vad som händer henne när hon är ute, vad dom gör. Hon kan berätta om hon träffar pojkar och så.

Men en fredag missade hon skolbussen och liftade istället till skolan i Ystad och så kom hon lite försent där. Så sa hon bara att "jag sticker" till en pojke som hon träffade där. Så liftade hon till Trelleborg och sen med nån annan till Malmö. Därifrån for hon till Köpenhamn. Hon hade 60 kr med sig som hon skulle ge till en kamrats mamma. Så var hon i Köpenhamn ett tag och hade trevligt. På kvällen när skolbussen kom tillbaka började vi ju undra varför inte Christina kom till maten. Så började vi ringa runt och fick

veta att hon inte varit i skolan. Och jag blev ju alldeles förskräckt.

Hon sa sen att hon inte hade velat ringa oss för att vi inte skulle behöva ordna med skjuts tillbaka. Så hon åkte buss från Malmö och liftade sista biten, jag vet inte hur hon vågade, hon är mycket lik mej men en sån tur hade jag aldrig gjort. Jag tror jag blev tio år äldre på den kvällen.

Jag satt här och tänkte mej alla hemska saker som kunde hända.

Det enda felet hon gjorde var ju att hon inte ringde och talade om var hon var. Jag var verkligen förvånad över att hon gjorde en sån sak, det var inte vad jag väntade mej av henne precis. Men det var väl något utbrott av självständighet. Jag tyckte nog, efter det, att jag inte kände henne så bra som tidigare. Hon gjorde mej väldigt upprörd.

Berättar hon för dej om killar?

— Jag tycker hon verkar nonchalera killar totalt. Dom ringer hit och hon har inte tid med dom. Jag tror inte hon har någon särskild pojkvän. Hon har en då och en då. Det varar en vecka, fjorton dar och sen är det slut. Jag är inte orolig för vad hon gör tillsammans med killar. Jag litar på henne. Om jag visste att hon hade stadigt sällskap skulle jag väl prata med henne om detta att bli med barn,

"Jag önskar att mina flickor ska få ett yrke som dom trivs med. Dom måste kunna klara sig självständigt. Det gör detsamma vad det är, intellektuellt yrke eller inte, bara dom trivs. Jag vill att dom skaffar sig utbildning innan dom gifter sig och skaffar barn."

men det har hon ju inte alls. Jag vet inte, vi har pratat så mycket om detta tidigare så jag har en känsla av att hon inte skulle ge sig in på någonting som skulle vara farligt för henne. Jag tror inte hon är sån så hon träffar en kille och ligger med honom... det tror jag inte.

Känner du igen dej själv i Christina?

— Ja, hon är nog ovanligt lik mej, vi har i alla fall varit mycket lika. Jag kan ge henne en bok och hon frågar om hon får byta den för hon har den redan. Många gånger har vi tyckt om samma saker, samma färger, samma poesi... Vi är nog mycket lika till sättet också. Och när det gäller detta med att träffa pojkar är vi nog också lika, jag tror inte hon skulle ge sig in på något som jag inte skulle gjort när jag var så gammal... Men detta att lifta, det hade jag ju aldrig gjort. Jag är mera omständig av mej. Men det är ju annorlunda nu för tiden.

Har du något område där du verkligen vill att Christina ska ta intryck av vad du själv tycker?

— Det är klart att jag tycker att hennes politiska åsikter är vansinniga. Men det är väl inte lönt att börja rubba på en tonårings åsikter, det är bättre att hålla med och hoppas det går över. Och jag kan ju inte tvinga på henne mina åsikter om äktenskap och sånt. När det gäller abort så skulle jag inte tillstyrka det om Christina ville ha det, då skulle jag heller försöka hjälpa henne att klara av barnet. Just abort skulle jag sätta mej emot om hon anförtrrodde mej det. Inte så att jag skulle bli förskräckligt arg eller så men jag skulle hellre hjälpa henne... Preventivmedel tillstyrker jag på det allvarligaste men i och med att ett barn kommit till så innebär abort mord, för mej är det så. □

Kära Dagbok

27.4.1927

Lasse kom och hämtade mig kl. 9 och vi gick en härlig promenad i månsken. Jag med en ny hatt, som utföll till stor beldtenhet. Comme je l'aime! ... Jag har aldrig förstått hur mycket, ja allt, det är att förlora. Denna bok borde inte kallas dagbok utan "boken om Lasse".

20.1.48

Idag har jag köpt "Småskollärarinnebanan" där står allt man ska veta ... Alla tror att det är för Stures skull jag ska bli lärarinna men det är det ju inte. Sture ja, om han inte kommer hem på lördag vet jag inte hur jag ska stå ut. Idag spelades Sentimental Reasons på radion, den uttrycker verkligen mina känslor. Men jag är lite mer säker på att Sture tycker om mig nu, så jag blir inte så gråtfärdig. Idag för 14 dagar sen — så sa han: Vi ses igen! När? Var? Hur?

24.11.1956

Min egen älskade Bosse! Gud vad jag längtar efter dej med dina leende glada ögon och underbara läppar (tror jag). Ditt glada skratt, din varma famn (tror jag). Vet du att jag älskar dej, att jag inte tänker på någon annan ... Din älskande eller hatande G.

Samma datum:

Älskade Lars, varför har du gjort mig så olycklig. Kan du då inte fatta att jag älskar dig. Du är den ende här i världen jag bryr mig om. På nätterna känner jag fortfarande dina kyssar bränna på mina läppar ... Allt detta är bara tomt svammel — ingenting kan bli sant eftersom du inte besvarar min kärlek ...

En mycket kär G.

11.6.1967

Han hånar mej, driver med mej, gör mej löjlig. Jag blir topp tunn r a s a n d e. Vad hjälper det? Ett vänligt ord och jag är som var igen. Där har du mej i ett nötskal. Jag hatar, hatar, hatar honom för att han gör så. Hur kan en människa vara så grym? Jag går och fånar mej som om jag hade betalt för det och vad värre är, jag är pinsamt medveten om att jag fånar mej och är ändå ur stånd att ändra nåt. Jag hatar, HATAR honom. Vem? Nils naturligtvis.

Vi ärver m men inte v

Det här numret är en kör av olika röster. En disharmonisk kör. Romantiska drömmar om den STORA OCH ENDA KÄRLEKEN blandas ohämat med krass materialism. Blåögda fantasier varvas med realism på gränsen till cynism. Det är som pusselbitar från olika bilder där bilderna föreställer de gamla schablona om mans- och kvinno- roll.

Citaten som inramar den här sidan exemplifierar de motsättningar som kommit fram i vårt material. Tonfallet från de 50—10 år gamla dagböckerna kommer igen. Mot dem bryter repliker som dom vi hämtat från en klass i åk 8. Värderingar som vi är vana att möta från män. Någonting tycks ha hänt.

Den långsamma förändringen — och den snabba

De mjukare attityderna kommer fram i djupintervjuer, de tuffa dominerar i gruppsamtalen. Kan en del av förklaringen se ut så här:

Inom familjen, från mor till dotter, sker förändringen långsamt. Där överförs en tidigare generations värderingar. I våra dubbelintervjuer med mödrar—döttrar kan man tydligt se hur mönstren går igen. De förebilder som finns att tillgå, i massmedia, bland de flesta vuxna

kvinnor, för vidare den traditionella kvinnorollen.

Där går den långsamma förändringen. Samtidigt har det svenska samhället genomgått en snabb förändring de senaste 10 åren, både på de allmänpolitiska och sexualpolitiska planet (se Hjärdis Levins artikel i detta nummer). Idyllen Sverige har blivit ett sexistiskt elitsamhälle med knivskarp konkurrens, arbetslöshet, ökad utslagning. P-piller, spiral och fri abort har gjort moderskapet frivilligt, porrvåg och sexklubbar har gjort kvinnan än mer till en vara på marknaden.

Dubbelbilden

Den nya generationen tycks vara bärare av både den långsamma och den snabba förändringen. Här finns början till något mycket positivt och skuggan av något mycket svart.

Å ena sidan: könet tycks inte vara samma utslagsfaktor i valet av attityder. Öppenheten, bristen på auktoritetstro, den ogenerade glidningen mellan "manligt" och "kvinnligt" kan med positiva förtecken resultera i en totalare människa än de gamla stereotyperna. Här finns den nya aktiva tjejen, ofta politiskt engagerad, i kamratskap med sin kille, hon som har förutsättningen att förverkliga

yterna erkligheten

den officiella idealbilden av den nya svenska familjen: delat föräldraskap, delad försörjningsbörda, delat politiskt ansvar.

På den andra kanten anar man konturerna av en ny kvinna som snarast anammat dom sämsta bitarna av mansrollen: avskärmande av känslor, stenhårt elit tänkande. Vars kvinnoideal är det sexistiska samhällets urholkade bild, skapat av män för män: sexobjektet, förledande förpackat för att säljas så dyrt som möjligt på marknaden. Där den Stora Kärleken automatiskt hör ihop med De Stora Pengarna. Men där köpet oftare blir av på sexklubbar än på äktenskapsmarknaden.

Och däremellan en stor grupp flickor med samma ideal och förväntningar som vi en gång hade, med idéer som blivit allt "otidsenligare" i en samhällsutveckling där en lön inte längre räcker för att försörja en familj och där arbetslösheten är en realitet.

Var man hamnar är naturligtvis till stor del klasstyrt, enligt lagen om det sociala arvet. Men vilken roll spelar mödrarna? Hur många av dem har förmedlat självständighet, egenvärde, en positiv syn på sig själva som kvinnor? Hur många har givit dålig självkänsla och självförakt i arv? Och vilken roll spelar

de många frånvarande fäderna? Och var i samhället för övrigt har en flicka en chans att möta positiva förebilder?

Kvinnoarvet

Naturligtvis kan man inte dra för långtgående slutsatser av det lilla materialet i det här numret. Vi kan inte avgöra hur "representativt" det är. Men en sak som slagit mig är den historielöshet som kommit igen.

I text Kina är det en viktig bit av den revolutionära fustran att tala om "det bittra förflutna" för att de unga ska förstå sin situation i ett historiskt perspektiv. Nu finns här i Sverige en ny generation kvinnor som har allt deras förmödrar kämpat för: rätt till arbete, utbildning, politiskt ansvar, frivilligt moderskap. Men de flesta tycks ta det som självklarheter, utan att reflektera över vilka möjligheter det innebär. Vad vet de om kvinnornas "bittra förflutna" — utöver nidsbilder av kvinnosakskvinnor? Vem förmedlar den positiva biten av kvinnoarvet? Vad gör skolan, samhället? Vi själva, som vuxna kvinnor? Så att dagens tonåringar inte bara blir den nya generationen kvinnor utan en ny generation kvinnor.

LW

"Ingen ska kunna tvinga mej att bli truckförare".

Repliker ur en diskussion med en klass i åk 8 i en skola på Söder i Stockholm. Eleverna — flickor — kommer främst ur lägre medelklass. Nästan alla tänker gå vidare till gymnasiet.

"Det är så mycket tjat om det här med sex och preventivmedel så man spy. Det där kan man ju redan i lekskolan. Dom försöker tvinga på en en sorts tvångskärlek men sånt måste ju ändå komma naturligt".

"Vi är skittrötta på alla tjejer som ser ut som kallar å går i lunsiga kläder. Man ska väl ha rätt att måla sej å vara som en tjej."

"Tjejerna som står på Dominos damtoalett kan man ju bara inte snacka med. Dom bara fnissar å snackar om killar."

"Dom tjejer som dricker mellanöl på gatan alltså — det är faktiskt under min klass att göra nåt sånt."

"Det är ju bara att slå näven i bordet å säga till killen hur man vill ha det. Han ska ju inte bestämma".

"Hemmafruvar får väl skylla sig själva. Antingen gillar dom väl å ha det som dom har det eller också får dom väl ta sig i kragen å göra nåt åt det."

"Det enda jag vill alltså är att tjäna pengar. Då måste man ju ha skithöga betyg. I Sverige går det inte att tjäna pengar utom om man blir knarklangare å då åker man ju fast."

"Ställa upp på andra kan man ju inte göra. Man har nog med sig själv".

"Förebilder bland kvinnor? Marilyn Monroe och Marlene Dietrich. Fast mest gillar jag mig själv. Jag är bäst."

"Ingen ska kunna tvinga mej å bli truckförare."

"Vad dom vuxna säger skiter man ju i. Så är det ju."

Hedvig är 18 år. Hon gick ut nian med dåliga betyg, tog en tvåårig kon-torskurs för det var det enda hon kom in på. Helst ville hon bli jour-nalist. Nu har hon be-redskapsarbete på en socialbyrå i Malmö.

I sex år har Hedvig levt för den stora kärle-ken. Han heter Tommy och all tid, kraft och energi har hon lagt ner på att tänka på honom.

Hedvig tycker själv hon är en svag och ka-raktärslös människa som inte orkat glömma Tommy. Jag tycker hon är en ovanligt viljestark och kraftfull tjej som in-te har låtit sej tryckas ner trots att hon levt i en så svår situation.

"Jag kan inte säga nej"

När träffade du Tommy första gången?

— Det är sex år sedan nu. Det var när jag gick i sjuan, vi var tillsammans några månader då. Då var han kär i mej, kan jag tänka mej, men jag var inte speciellt intresserad. Sen var jag tillsammans med honom ett år efteråt igen, i tre månader. Men det blev slut. Han gjorde slut med mej för att han inte fick ligga med mej. Jag var femton då. Han hade sagt till en kompis att "jag tycker om Hedvig för att hon inte är den som hoppar i säng med första bästa kille". Och då överdrev jag ju... vägrade ligga med honom alls. Jag fattade sen att jag hade

gått för långt. Jag var hemskt rädd att bli med barn också. Och så ville jag behålla min värdighet. Jag såg ju många av mina kompisar som inte precis höll på sig och tänkte att jag ville inte vara likadan.

Sen var jag kär i Tommy då... för det var ju han som gjorde slut. Och kär har jag varit sen dess, det är väl fyra eller fem år nu. Det har alltid varit det att han har kommit och gått som han har velat. Han har aldrig varit elak mot mej eller så... men jag tror att det är två gånger på den här tiden som han har sagt att han har tyckt om mej. Och då vet jag att dom två gångerna har han menat det också. Han är *ärlig*, det är han.

Hur ofta kommer han?

— Ja, nu har han inte gjort det på ett tag, men förut... ja, när vi träffades och han inte hade nån annan tjej. Nu är han tillsammans med en tjej igen. Nu vet jag ju att han har varit tillsammans med tjejer en månad eller så och varje gång har han ändå alltid kommit tillbaka till mej... om man kan säga så... i alla fall har han kommit tillbaka. Och det gör han väl den här gången också.

Varför tror du han gör så här?

— Jaa... han *tycker* nog om mej, på sitt sätt. Men jag har alltid funnits där, han *vet* var han har mej, så han behöver inte göra något speciellt för

*Intervju och foto:
Anneli Ewers*

att få mej. Han behöver inte ha sällskap med mej för att han ska få ligga med mej.

Har du aldrig orkat med att säga nej när han har kommit?

— Joodå, jag tror jag har sagt nej varenda gång han har kommit. Jaha, säger han då och så sitter han där och är tyst och så reser han sig upp och går. Och så kommer han tillbaka efter två minuter och sätter sig ner och börjar prata igen. Det brukar börja med att han bjuder upp mej. Ja, tänker jag då, denna gången ska det inte bli något, nu ska jag säga nej. Men det blir alltid på samma sätt ändå.

Säger du aldrig till honom att du inte vill hålla på så där?

— Jovisst, men då säger han att "du får ju skylla dej själv".

Att du får skylla dej själv?

— Ja, han menar att jag behöver ju inte göra något jag inte vill. Och det har han ju ändå rätt i. Vill jag inte så behöver jag inte.

Har han ingen förklaring på varför han bär sej åt som han gör?

— Nej, man kan inte prata med honom om såna grejer faktiskt. I så fall ska han vara hemskt full när man pratar med honom om det... och det är han nästan aldrig. Nej, jag har gnällt på honom och skrikit och tjutit för att han ska säga varför han håller på som han gör med mej, varför han inte kan låta mej vara ifred. Jovisst, säger han då, han ska låta mej vara. Och så låter han mej vara i två veckor och så blir det samma sak igen.

När ni hade varit tillsammans de där tre månaderna och han gjorde slut för att du inte ville ligga med honom — kom han igen sen och du låg med honom i alla fall då?

— Nej, inte precis efteråt. Men efter ett tag så var vi tillsammans igen, det var på sommaren, i fem veckor. Jag hade fortfarande inte legat med honom. Vi höll till i tält och så och jag sa till honom att jag kände inte alls för att ligga med honom i nåt tält. Jag tänkte att kör jag med en sån sak som att vi skulle vara hemma hos nån nån lördag eller så var det okej... för det visste jag att det var vi nästan aldrig. Men ett par veckor efteråt fyllde jag år och då hade en kompis party... jag vet inte, det var jag själv som ville då, han sa ingenting, gjorde ingenting, det var nog bara jag. Jag frågade honom inte om han ville men jag gjorde

saker som jag aldrig hade gjort innan så han fattade att nu fick han. Även om jag inte tyckte om det och inte ville innerst inne. Då började detta med att jag trodde att jag skulle få ha honom kvar om jag ställde upp... men det fick jag ju inte. Det blev slut samma kväll. När jag träffade honom nästa dag var det som om ingenting hade hänt. Då fattade jag ju att jag hade gjort något dumt.

Var du rädd för att bli med barn då?

— Nej, det tänkte jag inte på alls då. Sen gick jag och skaffade p-piller, jag visste att Tommy troligtvis aldrig hade varit med en tjej som hade p-piller. Jag talade om för honom att jag hade, i den stilen som att "ta nu inte åt dej Tommy, men jag har faktiskt skaffat p-piller". Och sen blev det så att han kom när han ville. Sen har vi varit ihop en månad då och då men inte nu på länge, nu märker han att det inte behövs, att jag ändå är så himla dum så jag bara tackar och tar emot.

Visste dina föräldrar om detta med Tommy från början?

— Mamma visste. När jag ville skaffa p-piller sa jag det till henne med en gång för vi har alltid kunnat prata med varandra om allting. Och det hade hon ju inget emot. Hon visste ju om det med Tommy men jag tror inte hon vet att han utnyttjar mej, hon anar det säkert men hon vet inte. Det vill jag inte berätta för hennes egen skull.

Varför tycker du så mycket om Tommy?

— Jag vet inte. Det är möjligt att han bara är en vana. Blir han tillsammans med en tjej så tycker hon aldrig om honom, dom två tre första gångerna dom träffas. Men sen så har han då charmen. Vill han ha en tjej så kan han

få henne, för han har den charmen. Den går inte jag fri från.

Vad är han intresserad av? Vad gör han?

— Han gör väl ingenting. Han är målare. Och på kvällar och så är han alltid hemma hos en kompis, Göran. Han läser aldrig. Jag kommer ihåg en gång när han kom hem till mej och jag satt och läste filosofiböcker — dom lättaste som fanns på biblioteket — och så frågade jag honom om *han* läste. Nej, det gjorde han inte. Ja det var nån bok han hade läst och den läste jag som barn och det sa jag till honom. Den boken hade han hållit på att läsa i ett år och bara kommit igenom halva. Han är hemskt bra på fotboll, intresserad av sport.

Ni verkar väldigt olika?

— Jag vet inte om vi är det. Måste man vara lika? Räcker det inte om man tycker om varann? Vi kan ha hemskt kul ihop. Det går bäst när hans kompisar inte är där.

Men nu har Tommy den här tjejen och han struntar fullkomligt i sina kompisar. Jag vet inte, hon kanske är något speciellt, han kanske till och med gifter sig med henne... dom har varit tillsammans i över en månad nu. Jag är inte svartsjuk så länge jag inte ser dom. Och han går inte ner på diskoteket med henne för han vet att jag är där. Jag vet ju ändå att han kommer tillbaka. Jag har till och med haft kompisar som varit kära i Tommy och jag har ordnat ihop det mellan dom. Fast jag fortfarande har tyckt om Tommy. För jag vet att det blir slut och då kommer han tillbaka.

Har du aldrig varit kär i nån annan kille?

— Nej. Jag har varit med andra killar, det har jag. Men jag har inte legat med nån annan kille efter Tommy. Det var inte Tommy som tog min

"Jag skaffade lägenheten för Tommys skull"

oskuld, det var ju ändå Göran, för dan efter det att Tommy gjorde slut efter dom där tre månaderna så hoppade jag i säng med Göran. Dum som jag var. Jag gjorde det för jag visste att Tommy hade gjort slut med mej för att han inte fick ligga med mej. Och då ville jag göra honom förbannad genom att ligga med hans bästa kompis. Han blev arg också.

Men jag undrar fortfarande vad det är du tycker om hos honom?

— Det är inget speciellt med honom tror jag. Det är väl bara det att han sitter inte där och håller en i handen och säger att han älskar en varenda minut.

Om han gjorde det så skulle jag ha tröttnat. Då hade jag inte tyckt det var roligt.

Det går ju så väldigt mycket tid till detta. Du tänker jämt på Tommy.

— Ja, jag tror att jag hade varit en helt annan människa om jag inte hade haft någon att vara kär i under så här lång tid. Jag tror jag hade varit mera självständig. Jag är ju inte beroende av mina föräldrar så mycket, men jag är väl-

digt beroende av Tommy. Hade jag inte haft honom hade jag ju aldrig behövt göra vad jag inte vill, vilket jag gör nu. Man är ju inte sig själv om man gör saker man inte vill...

Vad är det du gör som du inte vill?

— Ja, jag ligger med honom. Jag går dit jag vet att han är. Jag skäms ju för mej själv.

Tycker du om att ligga med honom?

— Neej... jag får inte ut något av det sexuellt. Han är inte sån i sängen att han bara tänker på sej själv, det är han inte... han vet nog om hur jag har det, han kanske tänker på det. Men han gör inget åt det, inget märkvärdigt.

Hur länge tror du att du orkar med att hålla på så här?

— Jag tror att enda lösningen är om han eller jag flyttar från Sverige, eller i alla fall från stan. Jag *kan* inte vara i samma stad som han, se honom och säga nej till honom.

Som det nu är har du inte bestämt över ditt eget liv på sex år.

— Nej. Det här med lägenheten till exempel. Jag tänkte att hade jag en lägenhet så var det liksom bättre för Tommy. För Tommy sa en gång att nu när han ligger i lumpen så har han inte så gott om pengar och måste vara hemma på kvällarna och det tyckte han var tråkigt. Så då tänkte jag att om jag skaffar egen lägenhet så kan vi ju vara där... Det är äckligt, men allt jag gör gör jag för Tommy.

När var du glad sist, riktigt glad?

— Det vet jag inte. Jag kan inte komma ihåg det. Det var väl något som hade med Tommy att göra. Att han var snäll mot mej eller så. Men *riktigt* glad vet jag inte. När han är med mej så har jag ju ändå alltid det i bakhuvudet att snart går han igen... ■

"Jag gick igenom samma sak som hon gör nu"

Hedvigs mamma Vera är 43 år. Hon arbetar deltid som kontrollant vid en livsmedelsindustri. Hon kom till Sverige från Ungern för tjugo år sedan med den man som är Hedvigs far. Senare gifte hon sig med en annan man, också han från Ungern.

Vera: Jag försökte förklara för Hedvig redan när hon var 13 år att hon skulle se upp så hon inte blev förälskad. För det gör ont. Kärleken är inte vacker. Och jag har gråtit många gånger när hon inte har sett det för jag tycker att hon plågas så.

Jag tror att hon flyttade till lägenheten för hon hoppades att han skulle hälsa på henne där, att hon skulle få behålla honom. Men han vill ju bara ha henne när han inte har någon annan. Han har aldrig ringt och frågat efter henne. Hon har suttit här så många gånger och väntat på att han skulle höra av sig. Och jag har tyckt synd om henne, bjudit ut henne på restaurang eller på bio för jag inte ville att hon bara skulle sitta och vänta.

Har du träffat Tommy?

— En gång. Det var på Hedvigs födelsedag. Då bjöd hon hem honom och några andra. Och hon var så nervös. Hon rökte den ena cigaretten efter den andra — bara för att han skulle komma. Så kom han då och jag satt ute i köket. Han är väldigt snygg, det är han,

ser bra ut. Och jag sa till Hedvig sen att honom får du aldrig. Hedvig är inte en skönhet, hon är snäll, men han är den typen som springer efter top-pentjejer... Vi blir ovänner om detta. Hedvig och jag. Jag ser hur hon lider och jag vill få henne att förstå att hon inte ska springa efter honom. Då blir hon så arg och säger att jag inte förstår. Men jag förstår. Jag gick igenom samma sak som hon gör nu när jag var 18—19 år och därför vill jag förklara för henne. Jag var likadan.

Är du orolig för att hon ska bli med barn med honom?

— Det har jag varit, men nu litar jag på henne. När hon var 13—15 pratade vi mycket om dessa tonårsmammor som dom skriver om i tidningarna ibland och jag förklarade att jag inte skulle bli glad om hon blev med barn. Jag tjtade om det så ibland var jag trött på mej själv.

Detta med Tommy måste ju ha tagit mycket av din tid och kraft under dom här åren?

— Ja, men du vet hur det är när man har ett barn, man tänker inte på sig själv. Jag

tänker hela tiden på vad jag ska göra för att få henne glad. Jag blir själv glad när jag ser att jag har kunnat pigga upp henne lite.

Vet din man om Hedvigs problem?

— Nej, han vet ingenting alls. Dom har aldrig pratat med varandra om såna saker.

Jag har många gånger tyckt att han har varit hemskt sträng. Ändå vill hon prata med honom. Han är väldigt intresserad av politik, han skriver dikter och sånt har dom kunnat diskutera. Jag tyckte det var bra för dom kom ofta ganska bra överens — riktigt överens kan dom aldrig bli, han har ganska ovanliga åsikter om det mesta... men Hedvig skulle aldrig säga något till honom om Tommy. Min man är också sån att han aldrig talar om sina känslor med någon. Jag har varit gift med honom i tjugo år och han har aldrig sagt att han älskar mej. I början tyckte jag det var underligt men jag är van vid det nu.

Har du alltid yrkesarbetat?

— Ja, jag skulle inte stå ut att gå hemma hela dagarna. All min lediga tid har gått till att ta hand om familjen. Vi har vänner som vi umgås med men många gånger har jag sagt att vi inte kan komma till dem för jag vill vara hemma och se till att Hedvig kommer hem ordentligt. Jag har alltid varit orolig för henne Sprungit fram och tillbaka mellan soffan och fönstret för att se när hon kom hem, vilket sällskap hon hade, om hon hade druckit, om hon var ledsen. Hon vill inte att jag skulle stå i fönstret och vänta men jag sa att jag kunde ju aldrig sova ändå så länge hon var ute.

Jag vill inte att hon hamnar i samma situation som jag gjorde. Jag var inte så ung när jag blev med barn — 24 — men jag var inte gift och jag minns hur svårt det var. Jag skulle

aldrig vågat prata med mina föräldrar om mina problem. Dom visste om allt men vi pratade inte om det. I Ungern respekterar man sina föräldrar mer än här i Sverige. Jag skulle aldrig vågat prata med min mor som Hedvig gjorde med mej när hon var mindre. Hedvig har också blivit ovän med min man många gånger när han suttit inne i sitt rum och skrivit och hört att Hedvig sagt käring eller fula ord till mej. Då blir han alldeles rasande. Men fast han är sträng så tycker hon ändå om honom. När hon hade fått jobb så var det första hon tänkte på att hon skulle ringa och berätta för honom. Alltid när det gäller något... han har mer utbildning än jag... så vill hon prata med honom. "Du ska inte lägga dej i, du begriper inte", säger hon till mej. Hon respekterar honom och dom kan ha väldigt intressanta samtal om politik och så som det är roligt att höra på.

Är du aldrig med och diskuterar?

— Med honom? Nej. Jag vet inte varför. Jag har också känslor och åsikter och många gånger tänker jag att det är dumt att jag inte vågar uttrycka dom. Men det bara är så.

Har du haft några intressen utanför familjen?

Nej, jag skulle inte ha orkat det.

Hur känns det nu då, när Hedvig har flyttat?

— Jag saknar henne hemskt mycket. Jag tittar på hennes tomma rum. Min man har sina intressen. Han bara läser och skriver. Jag har också börjat läsa lite nu... men intressen, nej, det har jag inga.

Jag ville inte att Hedvig skulle flytta nu, hon är så ung, jag har fortfarande ansvar för henne. Men jag förstod ju att det var Tommy som gällde. Hon sa det aldrig rent ut, men jag förstod det ändå.

Var det inte jobbigt när hon bodde hemma? Du var tvungen att medla mellan henne och din man, hela tiden?

— Jo det var det. Många gånger visste jag inte vad jag skulle ta mej till. Jag är inte religiös men jag bad ändå till Gud ibland. "Hjälp mej, jag klarar inte av detta". Man kunde inte prata med Hedvig.

Har din man aldrig märkt hur du har haft det?

— Märkt och märkt... han har sett att jag har varit nervös. Ibland har jag ju varit så arg eller ledsen att jag har slängt saker omkring mej. Men då sa han bara att jag behövde ju inte kasta saker bara för att jag var nervös för Hedvig. Jag vet inte om det är för att det inte är han som är far till Hedvig som han inte förstår... men det är det väl inte för han var väldigt snäll mot henne när det gällde att hon skulle få saker och ting. När hon flyttade nu var det han som betalade hyran, han har aldrig brytt sej om hur mycket hon har kostat.

Har du aldrig haft några vänner som du har kunnat prata med?

— Jag tror inte jag har några riktiga vänner. Jag berättade på jobbet när jag hade det som svårast med Hedvig och dom tyckte synd om mej och

så. Men nu, när Hedvig jobbar och det har börjat ordna upp sej lite och jag försöker berätta positiva saker så är det ingen som är intresserad längre.

Jag undrar hur det ska gå för Hedvig, jag undrar hur det ska gå för de unga flickorna idag.

Dom klarar inte så mycket som dom gamla kvinnorna gjorde. Dom börjar röka när dom är 13, börjar med p-piller på samma gång — hur ska dom se ut när dom är 40? Hedvig har fått mycket besvär med sin mage, hennes magnerver har inte orkat och vi har varit på sjukhuset hur många gånger som helst. Jag har försökt förklara för henne att han inte är värd att hon förstör sej så för hans skull.

Jag vet inte varför dom säger att kärleken är vacker.

Skulle du ha velat att din man tagit större del i ansvaret för Hedvig?

— Min man är en mycket mycket ovanlig människa. Han bryr sig inte om hemmet, hur det ser ut eller så.

Bara han får en bit papper att skriva på så är han nöjd. Jag uppskattar detta att han skriver dikter och så, väldigt mycket. När jag jämför honom med andra människor som inte har något att säga, som kanske bara super och svär, då tycker jag att jag är riktigt stolt över honom. Det kvittar vilket ämne det rör sig om, han har alltid något att säga.

Har du aldrig känt dej utanför?

— Jo, ibland har jag gjort det. Många gånger har jag sagt till honom att måste jag bli sjuk för att du ska hjälpa mej med något? Men jag vet inte om jag skulle velat byta med honom ändå. Vi är uppfostrade till att leva olika liv och min man och jag kan nog inte ändra på rollerna. Kanske våra barn kan. Men inte vi. □

SÖ om könsroller:

I slutet av 1975 kom SÖ-projektet "Könsrollerna i skolan" med jämställdhetsprogrammet "Ett friare val". Maud Hägg redogör här för projektet i en intervju med undervisningsrådet Margareta Vestin, ledare för projektet.

Varför startades "könsrollsprojektet" — vad var syftet från början?

Vi fann att vi måste sätta in någonting som ökade möjligheten att förverkliga det som läroplanerna för grundskolan 1969 väldigt ingående tog upp. Det hade redan i tidigare läroplaner tagits upp att man skulle verka för att flickorna skulle välja annorlunda — tekniska yrken osv — men det hade aldrig någon effekt som man kunde se i statistiken på ändrade val. Nästan alltid fick studie- och yrkesvägledningen bära skulden för allt det här, bl a tog man pojk- och flickvalen framför allt som ett val mellan utbildningsvägar och yrken. Vi vidgade sedan inom könsrollsprojektet sättet att se på den här valsituationen att inbegripa hela vuxensituationen. Skolan själv har ju ett mönster som måste vara förebildande för pojkar och flickor med en rektor som är en man överst i hierarkin och en kvinna som delar ut maten och kvinnliga småskollärare med lägre löner. — Exakt det mönster som man från skolans sida beskyller arbetsmarknaden i övrigt för att ha. Skolan är inte bara en avspeglning av arbetsmarknaden, skolan är en del av arbetsmarknaden. Det måste man, menade jag, gripa tag i, skaka om i och undra vad är det man behöver tala om mer i skolan, vad är det man måste organisera om, vad måste man göra åt lärarutbildningen, är det så att själva byggnationen är sådan att man får pojk- och flickavdelningar?

Vad har man kommit fram till när det gäller flickorna och när det gäller pojkarna?

— Ja, när det gäller tex 11–12-åringarna finns det hos både pojkar och flickor väldigt traditionella uppfattningar om vad som bäst lämpar sig att jobba med — att pojkar ordnar småreparationer och flickor stickar och syr etc. Men det finns också en mängd saker som de tycker att båda kan göra. När man tittar på forskningsresultaten ser man att flickorna trots allt har en lite svagare självkänsla, de lyssnar mer än poj-

kar på vad omgivningen tycker om dem. Lite tillspetsat kan man säga att när flickor gör något väldigt bra så säger de att de hade tur medan pojkarna säger "jag är så bra". Fortfarande tycker ganska många svenska ungdomar att hon ska ha större ansvar för hem och barn. Men mycket är på gång när det gäller de här uppfattningarna.

Vad tänker man göra för att förändra könsrollerna i skolan?

— Det finns många viktiga drag. Ett är att man vill komma i samtals- och utbildningskontakt med föräldrar. Vi har redan samrått med Hem- och skolföreningen om att ha föräldrautbildning och de vill ha den genom studieförbunden. Det finns redan ett material för de föräldraföreningar som är intresserade. Det finns anslagna medel i budgetpropositionen för fortbildningsprogram i könsroller ute i kommunerna bland lärare, förskolepersonal m fl.

Ett annat mycket viktigt drag är att skolan måste förändra sig själv och göra både lärare och elever kunniga och mer medvetna om jämställdhetens villkor. När det gäller läromedlen föredrar de flesta att könsrollsfrågan kommer in i de vanliga läromedlen, men vi har nu i ett övergångsskede några titlar som enbart behandlar könsroller, bl a *Pojke, flicka — spelar det någon roll* av Erik Centerwall och Ingrid Ström-dahl.

När det gäller läromedelsproducenterna m fl har vi gjort en "checklista" som de kan gå efter när de lägger upp sin produktion. Naturligtvis kan vi inte tvinga någon att engagera sig i könsrollsfrågorna. I och för sig behöver inte läromedlen vara helt neutrala, däremot bör lärare och elever tillsammans diskutera vad för slags roller de bör acceptera. Inte heller har vi facit på alla frågor — i sin yttersta konsekvens kan ett ställningstagande leda till ett partipolitiskt engagemang för en del av de lösningar av praktiska problem som är en förutsättning för ökad jämställdhet. Dit hör frågor om daghem, arbetsmarknadspolitik etc.

Vi hoppas också att skolans folk ska jobba i enlighet med läroplanen. Projektet har också föreslagit ändringar i läroplanen. □

Foto: Curt Carlsson

"90 % av lärarna är likgiltiga"

Läroplanen för grundskolan (1969) ger rätt stor frihet för elever och lärare att lägga upp arbetet som de önskar. Vissa grundläggande värderingar ska dock skolan stå för. I de riktlinjer som dras upp för könsrollsfrågans behandling tar skolan klart ställning för jämlikhet mellan könen.

Skolan ska i sitt arbete motverka traditionella könsrollsattityder och stimulera eleverna till debatt och ifrågasättande. Pojkar och flickor

ska inte bara ha samma undervisning utan skolan bör också rikta samma sociala förväntningar på båda könen. Könrollsfrågan bör tas upp på alla stadier och komma in inom alla ämnesområden. Skolan bör dessutom medverka till att medvetandegöra föräldrarna och ge en motbild till attityder hos många vuxna och till massmediernas framställning.

Målsättningen är fin och ambitionerna stora men hur

ser det ut i verkligheten? En lärare vi talade med sa så här: "Vi har den bästa skola som finns — men eleverna är redan präglade av sina könsroller när de kommer till skolan och 90 % av lärarna är likgiltiga eller negativa inför de här frågorna." Vi intervjuade några elever i en Stockholmskola och vad dom tyckte kan ni läsa här bredvid. När den intervjun publicerats fick vi ett brev från en skolsköterska som menade att det var en orättvis bild. Hon ansåg att just skolsköterskorna bl a genom sina undersökningar fick bra kontakt med eleverna, som gjorde att de också kunde tala om känsliga frågor.

Sedan vi gjorde det här numret 1976 har en del hänt. I maj 1977 utkom handledningen "Samlevnadsundervisning" (SÖ:s handböcker), som är direkt uppknuten till läroplanerna för grundskolan och gymnasiet. Den bygger på den stora utredningen USSU (Utredning för sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet). Bakom handledningen ligger ett omfattande referensarbete och remissvar på USSU från ett 80-tal instanser.

Av könsrollsprojektet "Ett friare val" har det nu blivit ett "förpliktigande" handlingsprogram som blev klart i november 1977. Men orden i läroplaner, handledningar och handlingsprogram förblir trots allt bara ord, till stöd för de lärare som *vill* utnyttja dem. Knuten är att de lärarna än så länge är så få. Hur ska man kunna förmedla sex-, samlevnads- och könsrollsundervisning så länge man inte bearbetat sina egna attityder i de här frågorna?

Just nu pågår dock en stort upplagd "rullande" fortbildning av lärarlag från olika skolor som sedan ska fungera som basgrupper på sina respektive arbetsplatser. ■

"Om man går till syster och ber om en huvudvärkstablett säger hon: Är du gravid, mitt barn?"

Fortfarande finns det lärare som tycker det är svårt att klara det där med jämställdheten och som tycker sexualkunskapslektioner i samklasser är jobbigt. Maud Hägg samtalade en eftermiddag med några flickor i sista gymnasieklassen om skolans könsrollsundervisning.

— Två tjejer i klassen skulle ha grupparbete om jämlikhet. Då sa magistern: Kan ni tjejer konkret säga hur ni i skolan upplever det att vara förtryckta av männen så vi män får reda på det. När de säger så blir man alldeles tyst för det finns inget konkret man kan säga. Annat än gymnastiken. Tex är det så att tjejerna ska dansa medan killarna inte har dansat någon gång. Vem ska vi dansa med när vi går ut när killarna inte får lära sig? Tjejjymnastik är botten tycker killarna och det är den också. Det är knappt gymnastik. Det är bara att sträcka armarna uppåt och framåt två gånger se'n ska man vara slut enligt gym-

nastiklärarinnan. Det vore skönt att få anstränga sig, att få ta ut sig ordentligt. Man får inte ut någonting av gymnastiken.

— Det finns hemskt mycket skämtsamma grejer om förtrycket av tjejerna: du som är tjej ska väl gå före, och så. Det finns annat också — i grundskolan hade vi tex delad matsal och en flickkö och en pojkkö. Och om någon ställde sig fel blev det ett himla liv.

En gång i 9:an hade vår fysiklärare delat upp en fysikskrivning i en lätt och en svår skrivning så att flickorna kunde ta den lätta. Flickorna var så dåliga i fysik. Men så var vi fyra tjejer som tog den svåra skrivningen och vi hade aldrig skrivit så bra på någon fysikskrivning som på den. Då blev vår fysiklärare alldeles skakad över att flickorna hade lyckats så enormt bra.

Sexualitet och samlevnad ska behandlas enligt läroplanen. Det är uppenbarligen svårt för vissa lärare att klara av detta moment:

— Förra året hade vi på en biologiskrivning "fråga för flickor" och en "fråga för pojkar". En tjej reagerade då — "är det du eller jag som bestämmer" vart svaret från läraren.

När vi gick i 5:an skulle vi se en film om när flickor får mens. Magistern kom in och viskade att vi skulle gå till syster och på film och alla flickor skulle då smyga iväg medan pojkarna inte skulle få veta något.

— När det gäller filmer i sexualkunskap då anses det att tjejerna ska vara så mogna och kunna ta det på rätt sätt och vara allvarliga och tysta, medan killarna bara sitter och viskar och snackar och har sig.

— Vi såg Kärlekens språk med Inge och Sten förra året, men den var så gammalmodig och allt var så arrangerat — den var bara skämt. Men diskussionen efteråt var bra. Då satt flickor och pojkar vid samma bord till och med. Man tog upp väldigt mycket om känslor också inte bara hur det går till. Porrindustrin togs upp rätt mycket också.

— Det var en som berättade att när de hade sexualkunskap fick pojkarna gå ut och flickorna stanna kvar och se på en plansch med en kvinnekropp där de visade äggstockarna också och när pojkarna skulle se på manskroppen fick flickorna gå ut.

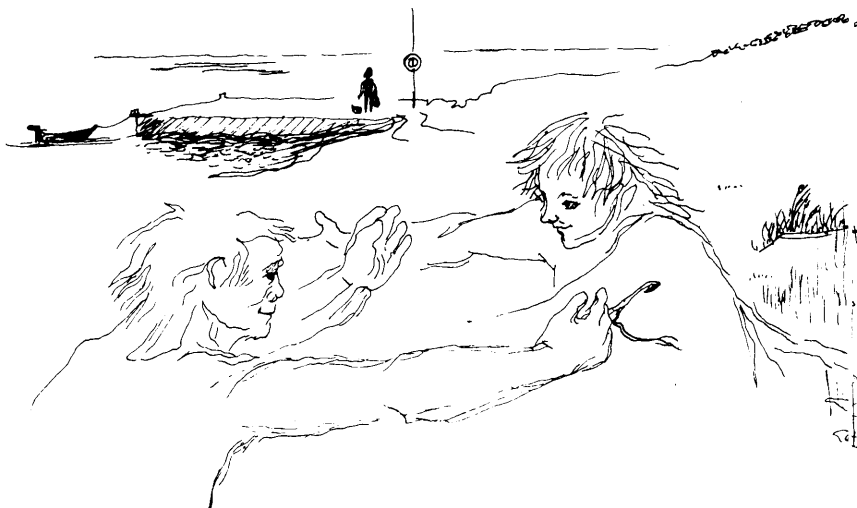
— Vid våra diskussioner i sexualkunskap skulle man skriva ner frågor och släcka lamporna när man la ner frågorna i en låda så att ingen skulle se hur lappen såg ut en gång. Så ingen sa ju någonting.

Det kan också vara svårt att komma t ex till skolsyster eller kurator med sina problem:

— Man har inte fått speciellt stort förtroende för den syster och den kurator som är i vår skola, hon går liksom och skvallrar. Och så fort man kommer ner till syster även om man bara har ont i huvudet så frågar hon "är du gravid, mitt barn?" Hon är så intresserad så man vågar inte gå dit ner och be att få en huvudvärkstablett. Hon kommer liksom och slänger sig på alla för att få reda på allt — "tala om om du har problem".

Det känns inte som att hon är verkligt intresserad av en. Hon ser det liksom bara yrkesmässigt och pratar aldrig om sig själv eller sina problem. Men det finns andra som är bättre. I min förra skola var det en jättebra kurator som man kunde prata om allt med. Och hon pratade också om sig själv. □

För ett år sen bodde Kikki 17 år med sin mamma och syskonen — Malin 14 år, Jan 12 år — i Lur, ett litet jordbrukarsamhälle i Norra Bohuslän. När jag träffade henne satt hon ensam i ett hyresrum, med en svart kanin och en guldhamster som enda polare. Det var för en killes skull, som Kikki lämnat sin familj och flyttat till Nyköping.

"Mamma är den enda kvinna jag beundrat"

— Vi har flyttat mycket. Jag har bott på fem olika ställen och gått i fyra olika skolor. Det är otäckt å komma helt ny till en klass där dom flesta känner varann. I Malmköping tex, då kom jag till en riktig mobbingklass. Det var HEMSKA killar där — det bästa dom visste var när tjejerna grät. Och skvallrade man för lärarn så fick man bara ännu mer stryk. En gång ville dom att jag skulle stripa för 40:— men det gjorde jag inte. Men det blev så konstigt för på nåt sätt så avgudade man dom där killarna för att dom va så tuffa, samtidigt som man var rädd för dom.

Du menar att dom uppnådde sitt syfte att bli idoler genom våld?

— Ja det gjorde dom nog. Ända sen jag var liten har jag mest umgåtts med killar. Okey jag har varit med tjejer också, men jag har aldrig hittat nån RIKTIG tjejkompis. Jag vet inte vad det beror på.

Dina föräldrar är skilda. Brukar du träffa din pappa?

— Nej, sist jag träffade honom var i sjätte klass. Jag har skrivit till honom MÅNGA GÅNGER men han svarade inte förrän förra året — och då skrev han ett intetsägende brev om att han har sitt och jag har mitt å att mamma har danat mej som hon vill osv.

Känns det svårt?

— Nej. Jag känner ju inte honom — men det känns konstigt. Någonstans i Sverige sitter min pappa.

Men Malin och Jan dom träffar sin pappa — för vi har ju inte samma pappa.

Hur upplever du det — att Malin och Jan har en pappa som ställer upp?

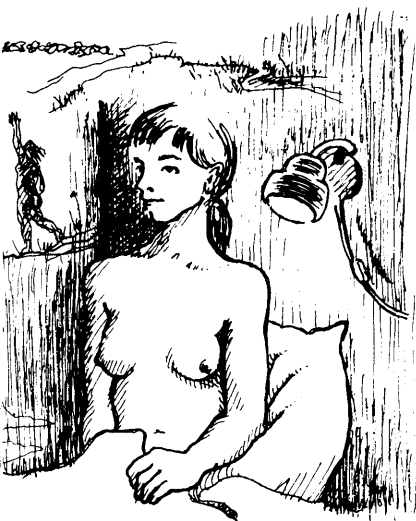
— Det har varit svårt ibland. Han har ett sommarställe som vi var mycket på när mamma å han var gifta. Jag hade en massa kompisar där. Men när dom skilde sig så var det plötsligt bara Malin och Jan som fick följa med dit. Då

kände jag "fasen också, varför får inte jag göra nåt med min pappa".

Du gick alltså ur nian i Tanumshede och sen sökte du in på Vårdinge folkhögskola. Varför började du på folkhögskola?

— Jag ville inte gå på gymnasiet. Jag hade hört att det skulle vara roligare på folkhögskolorna och då fanns det bara tre i Sverige att välja på när man bara var 16 år.

På Vårdinge fanns alla sorters människor — tjejer som gillade annat än å baka, killar som snacka politik å motorcyklar å... ja där fanns alla sorters folk. Jag gick på estetiska linjen. Sen fanns det en del särklasser tex för epileptiker som behövde särskild tillsyn. Det fanns mano-depressiva å andra psykiskt sjuka och dom var utplacerade i vanliga klasser. Det hände en hel del — folk som fick utbrott och hotade med kniv och folk som gömde sig i skogen så hela skolan fick gå skallgång.

Intervju:
Gunilla Thorgren

Teckning:
Helena Birmann

Och på Vårdinge träffade du Anders?

— Ja det var så konstigt för jag hade bestämt att jag inte skulle vara tillsammans med nån kille där — det var jag benhård på. Åsså Pang Bom så var vi tillsammans.

Varför hade du bestämt det?

— Jag har aldrig varit intresserad av killar på det sättet. Jag hade inga "Starlet-inspirerande"-drömmar om att "oh, att bli kär". Men strax innan jag åkte till Vårdinge så hade jag kommit på att man kunde ju vara "tillsammans" med killar också. Och det trodde jag skulle bli marigt om vi skulle bo i samma hus ett helt år.

Anders å jag var tillsammans i 1 år och 1 månad och 21 dagar. Men sen gjorde han slut med mig.

När ni slutade på Vårdinge så åkte du hem och packade och flyttade till hans hemstad och så började du läsa

på konsumtionslinjen på gymnasiet i Nyköping. Planerade ni det tillsammans?

— Ja det var ett idiotiskt infall som jag fick, men vi planerade det väl inte direkt tillsammans. Han råkade säga nån gång: "gud vad roligt det skulle va om du bodde hemma". Å jag var ju kär så jag snappade upp det och tänkte "ja det skulle va roligt", så jag flyttade. Men det blev inte precis som jag hade tänkt mig. Jag hade ju trott att han skulle vara hos mig... vi skulle ha jättekul tillsammans hela tiden, trodde jag. Men så visade det sig att han hade sin "lilla mamma" som han avgudade över allt. Hennes vilja var hans lag. Och så hade jag ingen tv och han var tokig i alla sportprogram. TV:n och mamman gick alltid före mig, tyckte jag.

Kunde du inte åka hem till honom då?

— Hans mamma gillade inte mig. Hon tyckte bättre om en annan tjej som hade en rik pappa med flott villa och så. Så kommer jag — en liten bonntjej från Lur, som varken har det ena eller det andra. Ibland när jag kom dit låtsades hon inte se mig.

Tror du inte Anders upplevde det som en press, att du flyttat dit?

— Nej inte från början, men sen när han upptäckte att han inte kunde vara på alla ställen samtidigt så blev det nog en press.

På Vårdinge var vi tillsammans dag och natt. Men nu så vill han att vi ska vara frigjorda kompisar som kan ligga med vem som helst, men det vill inte jag. Nu har jag jättesvårt å koppla bort honom. Vad jag än gör, så blir jag påmind. Jag tror jag är FIXERAD vid honom. Allting — saker, musik, om jag går ute på stan så vet jag "där har jag gått med honom". Idag på teckningen spelade dom en

skiva som vi vaknade till var- enda morgon. Jag kan liksom inte övertala mig själv att sluta tänka på honom — jag har försökt.

Känner du nån kille som är så där kär som du?

— Nej, vad jag vet är det bara tjejer som funkar så där.

Vad beror det på?

— Jag tror att tjejer mognar mycket fortare än killar. Och tjejer tar det här med att "vara tillsammans" mycket intensivare, som HELA VÄRLDEN. För killarna är det mera en lek. Det är så mycket annat som är viktigt för dom. Men jag gillar ju det mesta också förstås... det finns egentligen bara en grej jag avskyr och det är TV-sport. När man då blir kär i en kille som Anders, då är man taskig mot sig själv. Fast det är svårt att erkänna.

Men sen är det ju så också, att om en tjej skulle byta kille ofta, då blir hon betraktad som hora. En kille som har fem—sex brudar samma kväll han blir höjd till skyarna för att han är framåt.

Är Anders den första kille du legat med?

— Nej, jag var tillsammans med en kille på en fest. Han låg och tjatade på mig från ett på natten till fyra på morgonen att han skulle få ligga med mig. "Jag vill inte", sa jag. "Det finns bara två anledningar sa han, endera är du mödis eller så har du montan". När klockan va fyra va jag så trött så jag gav efter. Å jag fattade ingenting. "Vad är det här för nåt, va håller han på å stönar för", tänkte jag. Kvällen därpå hände det igen, men det var bara för att jag var full.

När jag träffade Anders så var det första gången som det blev nånting från min sida också.

Vill du ha barn?

— Nej, aldrig i mitt liv att jag ska skaffa mig barn. Det är

vad jag säger nu... men jag tycker det är fel. Människan hålls i bakgrunden hela tiden — från det en unge växer upp får den höra "du är ju bara barnet" å sen är det "åh du har tonårsproblem" å sen är man stor å då gills man inte heller.

Menar du att det inte finns plats för människan i det här samhället?

— Jag tycker människan är huvudsaken på jorden, men så är det inte. Om jag ska ha ungar, då ska det vara såna som redan finns. Det är synd att skaffa fler barn... Jag tror inte det dröjer länge förrän hela jordklotet pajar ihop — människan blir bara dummare och dummare. Se bara på att dom tillverkar en massa atombomber.

Tror du på äktenskapet?

— Nej det gör jag inte. Jag har sett så mycket... mamma som gifter och skiljer sig. Jag tror det är bättre att leva i samvetsäktenskap

Är det så stor skillnad då?

— Nej, egentligen inte, men man är inte lika bunden som i äktenskapet. Men jag vill nog leva ihop med en kille — det tror jag att jag behöver.

Vad visste du om sex och preventivmedel och abort när du kom hemifrån?

— Jo vi har pratat mycket om det hemma. Men jag tyckte inte det var nån mening med det då, när det inte var aktuellt för mig. Men jag visste vad det fanns för preventivmedel och vad man kunde ta till, så när jag träffade Anders skaffade jag spiral.

Och erotiken — ja vi hade ju pratat om det hemma och jag hade läst så mycket om vad fantastisk det skulle vara. Jag hade väntat mig nåt enormt. Men det var ju inte alls så som jag hade gått och trott. Till slut blev det så för Anders och mig att det hörde ihop med att man gick i säng. Även om man hade lust så

blev det schema-aktigt på nåt sätt. Inte äkta — utan en vana.

Om du utan förbehåll fick tänka rakt ut vad du skulle vilja göra — vad väljer du då?

— Då vill jag jobba på teater — inte bara som skådis — men snurra runt på en teater. Arbeta med ALLT som det innebär — kläder, spela teater, göra kulisser, stå i kassan. Jag vill inte stå still på en fläck bara — där är jag precis som mamma.

Hur ska du genomföra detta då?

— Det är bara en dröm. Ska man utbilda sig måste man specialisera sig. Men sen skulle jag vilja prova på det mesta — jobba på sjön, åka till kibbutz, jobba på teater, jobba på en tidning. Jag skulle vilja prova på olika grejer tills jag blev 60 år och sen kunde man ju stanna på ett ställe tills man blev pensionerad. Men så kan man inte göra.

Hur uppfattar du din mammas liv?

— På sätt och vis är det ganska hemskt — hon har gått igenom en massa saker. Men om jag tänker på henne, som jag ser henne nu — så tycker jag nästan det är som en rolig berättelse. Hon klarar av så mycket. Hon är så stark. Jorden går inte under för att hon har problem, tycker hon. Jag kan inte alls hålla på å tänka på världen och stjärnorna när något händer mig.

Mamma är faktiskt den enda kvinna som jag beundrar. Hon bryr sig inte om vad andra tycker. Hon lever sitt liv. Känner hon för att göra något så gör hon det — om hon får chansen. Jag fattar inte hur hon bär sig åt.

Har du aldrig önskat att du hade en helt vanlig mamma, som följde det sociala mönstret till punkt och pricka och som var gift ordentligt?

Kicki (snabbt): Nej aldrig. Jag kan inte minnas att jag känt så nån gång.

Upplever du aldrig att du hamnar i ett underläge i förhållande till killarna. Hur går det till på era fester t ex?

— Ja folk har med sig sprit och så sitter killarna å snackar. Tjejerna säger nästan aldrig nåt, dom sitter bara å hånglar med dom killar som är lediga.

Men på Vårdinge var det inte så. Där satt folk mest å snackade politik, å drack. Det är liksom mode å snacka med konstiga ord å vränga till allting. Jag vill prata på mitt sätt. Jag hänger inte med i det där modesnacket.

Tycker du politik är tråkigt?

— Nej inte tråkigt — men om det bara ska handla om att man kan visa sig smart med en massa konstiga ord, då vill inte jag va med. Jag vet förresten inte alls vad dom olika partierna står för. Men en sak vet jag: att människan gör så förskräckligt lite med kroppen nu för tiden för maskinerna har tagit över allt jobb. Människan blir inte utsliten. Så får vi en massa människor som sitter på ålderdomshem och som ingen bryr sig om. Förr jobbade folk tills dom dog knall och fall. Nu gör maskinerna allt, så vi får inte ens dö när vi är slut. Jag tänker inte rösta. Politik handlar i alla fall bara om att några ska sitta högst upp och skaffa sig flotta villor — det förstår jag nog. Vilket parti det blir märker nog inte jag något av. Jo, om kommunisterna kommer till makten, då skjuter dom alla borgarbrackor, det vet jag. Sen vill dom visst att det ska vara lika för alla. Men det tror jag inte går å genomföra. Det går inte att alla ska ha ansvar på ett jobb — händer det något vill säkert ingen ta på sig ansvaret. Det måste vara nån

Forts på sid 47

Gunilla 44 år är småskollärarinna. Hon har varit gift och skild ett par gånger och flera gånger har hon försökt att bilda familj med nya män — men misslyckats. Det är inte många kvinnor ute i våra småbyar som vågar leva efter sin egen känsla och smak, men det gör Gunilla och därför anses hon och hennes familj som "an-norlunda". Dom umgås inte med någon familj i Lur.

När jag träffade Gunilla, Malin och Jan dominerade två samtalsämnen — de var alla djupt bekymrade över Kickis problem och barnen var förhoppningsfullt retsamma mot mamma, som just träffat en ny man. "HAN har kommit nu, tror vi", sa Gunilla.

"Vi får väl se, det blir aldrig som man tänkt sig", sa Malin och log. "Tro det, tro det", sa Jan och flinade.

Intervju:
Gunilla Thorgren

Foto:
AnnBritt Ryde

Mamma: När Kicki kom hem från Vårdinge folkhögskola var hon "dödligt förälskad" i den där pojken. "Nu flyttar jag. Det spelar ingen roll vilken linje jag går i på gymnasiet, bara jag kommer in, för jag vill vara där han är", sa hon.

"Vi har samma intressen Kicki och jag"

Han kom hit upp och hälsade på och vi föll ju inte pladask precis. Vi tyckte han var tråkig. Jag tror att dom blev avancerade erotiskt, så hon har väl haft nån nytta av det. Men han ställde inte upp på hennes problem och han ville inte diskutera. Hon är en sån innehållsrik och spännande flicka, tycker jag. Nu är jag rädd att hon ska komma in i en period när hon inte får utlopp för allt det hon innehåller. Jag är rädd att hon GER SIG och släpper på sin egen identitet. Jag är rädd att hon ska SÄLJA SIG FÖR GEMENSKAP — även med flickor, det gäller inte bara pojkar. Kicki har ingen väninna. Hon är mest kompis med kil-

lar. Där är hon precis som jag: det är väl möjligt att jag har överfört min ensamhet och mitt sätt att se på andra kvinnor, jag vet inte. Men jag kan inte heller umgås med kvinnor i min egen ålder — äldre och yngre går bra, men inte samma ålder. Kicki trodde att Anders skulle gå att bygga på — erotiskt och fullkomligt på alla sätt. Jag är ängslig att besvikelsen ska knäcka henne.

Det är svårt att hjälpa henne också. Det är inte så stor skillnad på hennes och min situation. Jag är trött på mitt jobb, vill sadla om. Jag har ständiga kärleksproblem. Vi står och stampar på samma fläck på nåt sätt. Men jag

upplever att Kicki har ett starkare självförtroende än jag. Hon säger själv att hon är osäker... det kanske hon är bland sina kamrater.

Det är klart — hon har ett stort behov av att stå i centrum, som inte uppskattas av alla direkt. Men för mig är det ofattbart att en sån underbar unge som hon ska vara så ensam. Hon kan verkligen tända en så man blir på ett strålande humör och hon är inte alls den där "killtjejen" som fångar in killar framför kompisarnas näsa. Hon är absolut reko... lite för ärlig förstås och inte alls smidig. Men sen är det väl också det, att hon har väldigt lite gemensamt med flickorna i sin klass — hon valde konsumtionslinjen för att få komma in på gymnasiet i Nyköping, där hon kunde vara nära Anders, inte för att hon hade dom intressena.

Nu vill jag att hon ska gå igenom ett anlagstest — hon vet ju inte alls vad hon vill bli. På Vårdinge fick hon gå den estetiska linjen, därför att hon var intresserad av fotografi, färg, form och teater. Jag trodde det var rätt då. Hon var trött på skolan och den här linjen hade 75 % praktiskt arbete. Men där blev ett sånt överflöd av nyheter, så jag tror all hennes kraft gick åt till att lära sig umgås med alla dessa olika människor som fanns där — det var ju avancerade flickor från Stockholm osv.

Du måste ju ha upplevt en förhoppning, att hon skulle ägna sig åt det som du går här och längtar efter att få göra?

— Ja hon har ju samma intressen som jag — ett väldigt behov av att skriva text. När hon var liten skrev hon de söteste dikter till mig. Hon har konstnärlig begåvning och hon är musikalisk. Sen är hon intresserad av människor. Det är svårt för henne — just för att hon har så många trådar;

att veta vad hon ska satsa på. Jag försöker visa henne en väg — inom det konstnärliga — men det är inte tillräckligt för henne. Jag förmodar att hon får gå igenom samma kval som jag. Det är ju så — man kan aldrig skydda sina barn och hindra dom från att göra samma misstag som man själv gjort. Min mamma försökte nog stoppa mig ibland — men man måste få prova själv. Jag vet väl hur det gick när jag inte fick satsa på ett jobb som jag kände för.

Jag ville bli dansös eller skådespelerska — det var de enda intressen jag hade. Men vi bodde i en liten by i Bergslagen och där fanns ju ingenting sånt och inte hade jag nåt stöd hemma för ett sånt yrkesval heller. Inte förrän jag var 35 år försökte jag närma mig teatern. Då skrev jag till George Fant och frågade om jag kunde söka in på scenskolan. Då var ungarna små och George Fant sa att jag var för gammal — åldersgränsen vid scenskolan var 26 år — och privatlektioner tillät inte ekonomin.

Det var mina föräldrar som beslutade om min utbildning. Jag var ett mycket beskedligt barn som gjorde precis som mina föräldrar sa. Tills jag var 25 år, var jag den snälla lilla dottern som bodde hemma och pysslade om mamma och pappa. Jag var ju inte klok — alltså. Trots att jag hade ett jobb och egen ekonomi, så KOM JAG INTE PÅ TANKEN ATT FLYTTA HEMIFRÅN FÖRRÄN JAG TRÄFFADE NÅN SOM VILLE GIFTA SIG MED MIG. Jag hade inte en tanke på att jag kunde leva mitt eget liv, så jag gick rakt in i äktenskapet med Kickis pappa när jag flyttade hemifrån. Det giftermålet var en ren flykt.

Har du alltid löst dina problem via män?

— Ja det har jag nog gjort. Men jag har bett till Gud att

jag ska slippa attraheras av män, för att verkligen få ägna mig åt saker som inte går över. Därför vet jag ju verkligen vad jag talar om, när jag nu ser Kickis situation. Hon är ensam och fann en gemenskap i erotiken med den här pojken. Under en viss period kan det ersätta andra saker — men det håller ju inte i längden.

Men passionen är underbar... när den slår. Jag lever isolerat och har alltid gjort det. När det kommer in en man i mitt liv så händer det så mycket. Jag har oftast träffat män som har haft med mina intressen att göra och då har förhållandet byggt på det. Jag har via olika män blivit tänd på att göra saker som intresserar mig — måla, skriva, väva osv.

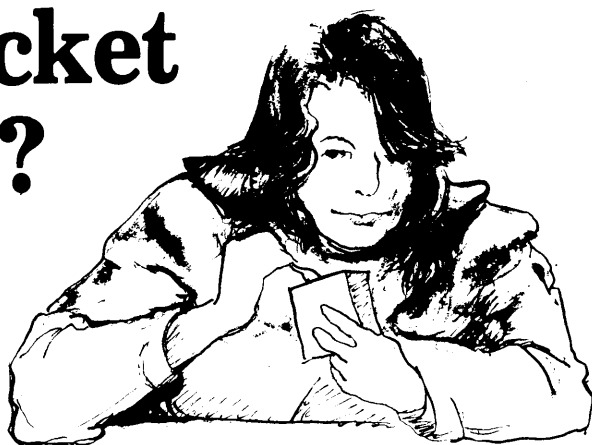
Männen har hjälpt mig att få tilltro till mig själv — vilket ytterst få kvinnor har gjort. Kvinnor som ser mina målningar tex säger oftast "jasså", men männen har på ett annat sätt uppmuntrat och stöttat mig. Jag tror att vi kvinnor har ett inneboende behov av att älska en man hela tiden. Och jag säger som Liv Ullman — henne älskar jag för hon är så sann — "så fort jag blir förälskad, så älskar jag att tvätta hans skjortor, sätta fram han tofflor och laga hans älsklingsmat, men rätt vad det är så vill jag vara mig själv igen och då lämnar dom mig."

Precis sån är jag. I förälskelsen finns en ljuvlig känsla när jag sysslar med hans ting. Sen förstår dom inte varför det går över. Och på sätt och vis har jag ju lurats — till vardags avskyr jag sånt pyssel.

Jag tror Kicki hade samma problem med Anders — först fogade hon sig efter honom och när hon började ställa krav, då gick han. □

Hur går snacket på gårdarna?

Reportage: Katja Waldén
Teckningar: Helena Birmann

Var hittar man ungdomen? I skolor av olika slag och på ungdoms- och fritidsgårdar. Svaret ger något av vår syn på ungdomen. Helst vill vi ha dem för sig någonstans, en kategori bland andra i vårt samhälle. Den naturliga övergången från barnvärlden till vuxenvärlden har brutits, nu finns mellan barn och vuxna en speciell grupp "tonåringar", bökiga, stökiga och utan någon riktig plats i vårt produktions- och familjelivsmönster.

Ungdomsgårdarna har länge fått vara en sluten värld, öppen för dom ungdomar som "misslyckats", i skolan, i jobben, bland "normala" kamrater. De enda vuxna har varit ledarna, föräldrarna kommer aldrig dit och är heller inte önskvärda. Den sk "skötsamma" ungdomen har haft andra mötesplatser. Gårdarna har anklagats för att vara "värmestugor" för de tidigt utslagna, öppna för all slags missbruk, med en slapp och eftergiven policy. Här har en subkultur fått utvecklas, utan insyn, en grej mellan ungdomarna och alltmer desperata ledare.

Nu börjar allt detta förändras. I Stockholm har 14 gårdar stängts det senaste året, tendensen är tydlig: man satsar på områden med "posi-

tiv" åldersunderlag och struntar i gårdar med vikan. Man vill göra gårdarna till "föreningsgårdar" där de politiska ungdomsförbunden ska kunna agera och aktivera. Man vill ha in de "vanliga" ungdomarna från 7:an, 8:an och 9:an. För att man ska lyckas måste gårdarna vara drogfria och man gör front mot hasch, mellanöl och thinner. På många gårdar står idag en vakt som bara släpper in de icke påverkade. Olika former av aktiviteter har satts igång: man väver, ritar, gör läderarbeten etc.

Dessutom har antalet ledare och assistenter flerdubblats. I Bagarmossen fanns det för två år sedan 3 utsjäsade ledare, idag finns det 20 och varje kväll finns det 8–12 ledare på 70–100 ungdomar.

Men de som var på gården förut och som ofta var missbrukare? De har specialbearbetats: de äldre har samlats upp i mc- och bilklubbar, de yngre, sniffarna och mellanölsdrickarna, har tagits om hand i speciella fältlokaler. Ålderskategoriseringen har utökats med en "kvalitetskategorisering".

För två år sedan besökte jag den här ungdomsgården i Bagarmossen, söderförort i Stockholm. Då som nu var

ungdomarna öppna, nyfikna, talföra. Men många av dom hade då simmiga ögon, sävliga rörelser, thinnerlukten låg tung, det fanns nån sorts likgiltighet. Idag spelar de kort och dricker Pucko. Lokaler är uppsnyggade, gårdsbandet spelar, man skojar med ledarna. Det är nästan gripande.

Nu besökte vi några olika gårdar, för att lyssna hur snacket gick. Att gårdarna ligger i Stockholm har en viss betydelse: kanske är tonen fränare och fräckare bland storstadsungdom. Men behovet att imponera på kamraterna, att svara snabbt och verka erfaren — kanske erfarenare än man är — bör vara detsamma över hela landet.

Replikerna faller snabbt som i ett pingpongset, snabbt och rytmiskt. Snabbheten är det viktiga, det som visar att man inte är bakom. Frågorna blir därefter: man hinner knappt formulera sig, förklarar, ibland intill enfald. Det gör inte så mycket, spelet går vidare, det är snabbheten och rytmen som är det väsentliga.

På de följande sidorna kan ni läsa hur replikerna föll en februarikväll på Bagarmossens ungdomsgård.

Bagarmossens ungdomsgård har öppet söndag, måndag, onsdag och torsdag. Hit går 94 flickor och 115 pojkar för att vara med om många aktiviteter. Man har levande verkstad med textila material, läderarbeten, tröjtryckning. Det finns musikverksamhet, dykarklubb, biljard, carambole, landbandy. Man besöker teater och konserter, typ ungdomsgårdsteatern Panora och Hoola Bandoola. Många ledare har tidigare själva gått på gården. Karakteristik av Hassé, 16: Tjejerna gör sig tuffa. Dom är precis som killar. Dom snusar och krökar, spelar balla och slåss. Flickorna går i 7:an, 8:an, 9:an i Bergholms skola, på kontors- och distributions- samt vårdlinjen. De flesta har ingen aning om vad de skall bli. Några anger: mentalvårdare, fartygskock, tandtekniker.

Vad gillar ni skolan?

— Jumpa och slöjd är det enda roliga.

— Annat som är roligt: djur och kröken.

Varför kröken?

— Man känner sig glad och lugn.

— Man mår bra när man får i sig en 6-7 mellisar och så krabba och så när det är föräldrafritt.

— Man vill visa att man vågar.

— Det är gott.

— Säg som det är. Vi dricker för att bli fulla.

Ska man gifta sig eller inte?

— Absolut inte (korus). Man kan inte ha kul när man är gift.

Men är det inte gulligt med bebisar?

— Man kan väl inte vilja bli på smällen nu om man är riktigt klok. Då ska man ha ett onormalt begär efter ungar.

Hur skaffar man preventivmedel?

— Man kan gå direkt till

RFSU eller mödravårdscentralen så får man minipiller. Och det ska ju inte vara några biverkningar. Fast man vet ju inte.

Får ni inte upplysning i skolan?

— Dom snackar bara om förlösningar. Man får ingen ordentlig information. Lärarna blir bara knallröda. Det verkar som om dom tyckte att det var snusligt med sex.

Hur skyddar ni er?

— Killarna släpar med sig kådisar.

Era föräldrar då. Säger inte dom nåt?

— Dom är helt flänga.

— Jag kan snacka med min morsa. Men jag är förstas enda barnet.

— Morsan snackar om att vi ska skaffa p-piller tillsammans. Men jag är säker på att hon kommer att ge mig Tenor i stället och säga till mig att sätta det mellan knäna. Mors.

— Man måste hålla dom utanför.

Kan killar snacka om sånt här?

— En del är för barnsliga men de flesta tar det rätt normalt. Några är förstas pundiga.

Hur ska en kille vara?

— Han ska ha bruna ögon och guldänder.

Vill ni ha barn?

— Fick man det nu skulle man ju bli jävligt ställd. Fast jag älskar ungar.

— Om jag hade pengar skulle jag vilja ha en massa ungar.

— Man måste ha barn längre fram, när man blir åttio.

— Det är ett hinder att ha ungar. Då kan man ju inte kröka.

— Man kan inte göra nånting om man har ungar. Man måste dra försorg om dom om man skaffar sig barn.

(Här kommer en av ledarna in. Flickorna ber mig ställa frågorna om p-medel till honom. Han svar: Givet att det är tjejens grej att klara det. Jag tycker det är pinsamt med preventivmedel. Jag funkade helt enkelt inte om jag ska ha sånt. Fast jag är förstås lite ansvarslös.)

Hur gör man med barnen om man har jobb också?

— Jag ska stanna hos dom tills skolan börjar.

— Nej, dom måste ju se folk. Annars blir dom folkskygga.

— Barna kan gå på lekskola. Jag kan arbeta halvtid.

— Dom ska inte gå på dagis. Där lär dom sig så mycket skit.

Hur skall arbetsfördelning- en vara hemma hos er?

— Killen ska göra allt. Jag ska ligga på soffan.

Hur är det hemma hos er?

— Där är farsan kung.

— Farsan lägger sig i allt. Han har infört utgångsförbud.

— Morsan är väl skön va när man kommer hem klockan tre. Då tjarar hon om att hon just tänkte ringa polisen och att hon har varit ute och letat hela natten och skriker och skriker.

— Farsan sover hela tiden.

— Farsan spelar. Han är inte till besvär. Morsan skriker.

— Man måste lyda farsan.

— Morsan kollar allt.

— Jag får cellskräck av att sitta inne. Jag käkar och stikker.

— Min morsa frågar aldrig nåt.

— Man kan väl inte sitta inne när man vet att det är skitkul på gården.

— Städar och ser på teve, det är vad dom gör.

— Min farsa är en jävla fettklump som dammar omkring i en orange träningsoverall. Runt skolan. Man får spader.

— Det är lagom roligt att sitta i deras Ford Taunus. Jag

brukar lägga mig på golvet. Man får ju skämmas.

— Pappa älskar att sitta hemma hos sina barn, säger han. Då kan han ju göra det. Men inte jag. Jag ska dra ut på sjön.

— Jag är städhjälp hemma. Min morsa är helt fläng.

— Morsor är flänga.

— Föräldrar. Det skulle inte göra nåt om dom försvann på ett par tre månader eller år kanske. Dom behövde ju inte dö.

Hur tycker ni det är annars. Omvärlden menar jag.

— Jag brukar hjälpa folk ute på stan. Med barnvagnar och sånt, menar jag.

— I tunnelbanan kan man vara med om ruskiga saker. Transve och sånt. Killar som är klädda som tjejer, sminskade, med schallett. Jag blir livrädd.

— Exorcisten var ruskig också.

Vad tycker ni om politik?

— Jag bryr mig inte om politik. Tänker inte rösta.

Hur är det med kläder då?

— Kläder? Det är väl inte så snobbigt. Man går ju klädd som man vill.

— Vi har hållit på hela hösten för att skriva ett brev till Fib-Aktuellt. Du vet, där man ska beskriva sina sexualvanor. Jätteläskigt ska det bli. Det ska handla om en kille som åker ut på landet och ser en massa getter och så tänker han att dom, dom kan han ju knulla. Och så kommer där en tjej och så ligger allihop med varann. Fast sen kommer vi inte längre...

— Tänk om man hade en jävla stor speceriaffär. Eller ett konditori. Eller Carrols kanske. □

Jag tycker alla tjejer är bra som dom är. Dom flesta tar på det innersta. TÄNK PÅ DET, Janne 16 år.

Tjejer och fritid

Statens ungdomsråd gjorde 1971 en undersökning i Köping, Mölndal och Östersund om ungdomens fritid, attityder, värderingar och önskemål. Den gav en annorlunda och mer nyanserad bild av ungdomar än den som vanligen förmedlas av tidningarna.

Över 3 000 ungdomar mellan 10 och 18 år intervjuades. Över hälften är medlemmar i någon förening, som engagerar dem i genomsnitt två kvällar i veckan. Idrottsintresset är mycket stort både hos pojkar och flickor. Biblioteket lockar hälften av flickorna och en tredjedel av pojkarna minst två gånger i månaden, inte bara för böckerna utan också som en träffpunkt.

Bilden av vilsen ungdom som hänger överksam vid kiosken får sig också en knäck. Ungdomarna är hemma 3–4 kvällar i veckan.

Undersökningen testade också ungdomarnas könsrollsattityder. Det visade sig att ungdomarna har samma syn som generation efter generation haft på vad som är typiskt kvinnligt och typiskt manligt.

Samhällets utbud av fritidsaktiviteter hjälper till att konservera den könsbundna synen. Undersökningen visar att pojkarna favoriseras och att flickornas valmöjligheter är färre. Flickorna var också mer missnöjda än pojkarna med utbudet.

Tabell 5.32. Hur ser 15-, 16- och 18-åringarna på förändringar av könsrollerna, fördelat efter kön. 1974. Procenttal
(Svaren baseras på frågorna om vad som är viktigt att en pojke respektive flicka lär sig)

	Pojkar	Flickor
Svar av typ "hänsyn" för båda könen	50	40
Konventionella könsroller, t ex pojkar arbeta och flickor passa barn	25	7
"Gamla" kvinnorollen, t ex hushållsarbete, för båda könen	2	18
Både pojkar och flickor skall arbeta och sköta hushåll	6	16
"Gamla" mansrollen, t ex teknik, för båda könen	12	6
Svar av typen "jämlighet"	2	7
Pojkar hushåll och flickor teknik	2	4
Summa	100	100
Bastal (dvs de som avgett svar enligt ovan)	(582)	(740)
Ej svar eller ej svar av denna typ	48	32

Tabell 5.7. Svar på frågan "Hur anser du att en pojke bör vara?", fördelat på kön. 15, 16 och 18 år, 1972. Procenttal

	Pojkar	Flickor
Präktig, skötsam, snäll	53	67
Öppen, gå att tala med	44	53
Intelligens, humor	11	20
Mjuk, öm	7	24
Sex, utseende, klädsel	18	19
Övrigt	16	16
Bastal, dvs svarande	(600)	(845)
Ej svar	45	12

Anm. Mer än ett alternativ kan ha nämnts, varför summan av procenttalen inte blir 100.

Tabell 5.8. Svar på frågan "Hur anser du att en flicka bör vara?", fördelat efter kön. 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal

	Pojkar	Flickor
Präktig, skötsam, snäll	52	59
Öppen, gå att tala med	32	55
Intelligens, humor	10	19
Mjuk, öm	9	16
Sex, utseende, klädsel	47	14
Övrigt	9	16
Bastal, dvs svarande	(981)	(739)
Ej svar	10	23

Anm. Mer än ett alternativ kan ha nämnts, varför summan av procenttalen inte blir 100.

Tjejer idrottar!

Tabellerna härintill och på nästa sida är hämtade ur boken "Ungdomens fritid och samhällssyn" som är baserad på undersökningarna i Mölndal, Köping och Östersund.

Av undersökningen framgår klart att det är i åldrarna 10–18 år som kamratlivet spelar den viktigaste rollen, i skarven mellan föräldrarna och den kommande egna familjen.

Idrotten hör till de överlägset viktigaste fritidsaktiviteterna även för flickor.

Många flickor i åldern 15–18 år är aktiva i idrottsföreningar trots att intresset minskar av i 15-årsåldern. Då minskas deras kamratkrets, och deras värld blir snävare.

Med undersökningen i bakgrunden genomförde Statens Ungdomsråd en försöksverksamhet i de tre städerna för att få fler tjejer till idrotten.

Erfarenheterna finns detaljerat redovisade men på nästa sida är de viktigaste synpunkterna sammanfattade.

För övrigt märks i undersökningen ett påtagligt missnöje med skolan, både från ungdomar och föräldrar. Det politiska intresset har visserligen ökat på senare år, men är fortfarande litet.

När det gäller äktenskap och samboende är de flesta inriktade på den "normala" familjetypen. 20 år är lagom ålder att flytta ihop, 23 år lagom ålder för giftermål.

Information om ungdomars förenings- och fritidsaktiviteter kan man skicka efter från Statens Ungdomsråd, Birger Jarlsgatan 9, 111 45 Stockholm, tel. 08/24 49 30.

Birgit Lundin har gjort urvalet ur Ungdomsrådets material.

Tabell 5.9. Speciella problem i ungdomsåren, fördelade efter kön. 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal.

	Pojkar	Flickor
<i>Relationsproblem</i>		
Problem med föräldrar	13	23
Problem med kamrater	7	12
Problem med vuxenstatus — ibland barn, ibland vuxen	5	13
Lättledd — kamratpåverkan	7	7
Kärleksproblem	4	5
För lite ått säga till om	4	4
<i>Övriga problem</i>		
Pubertetsproblem	14	25
Alkohol- och narkotikaproblem	25	21
Fritidsproblem	11	8
Problem i skolan	9	12
Problem med yrkesval	7	8
Problem med pengar	5	4
Problem med åldersgränser t ex körkort, systembolag etc	2	1
Övriga problem	13	9
Bastal, dvs de som angivit problem	(627)	(816)
Ej svar, eller svar "det finns inga speciella problem"	44	25

Anm: Mer än ett alternativ kan ha nämnts, varför summan av procenttalen inte blir 100.

Tabell 4.1. Andel föreningsanslutna 1972 och 1974 i olika åldersgrupper, fördelat på kön. Procenttal

	10 år	12 år	15 år	16 år	18 år
Pojkar 1972	46	63	63	66	58
Pojkar 1974	41	66	72	68	68
Flickor 1972	57	71	47	63	41
Flickor 1974	52	61	58	50	44
Samtliga 1972	52	67	55	64	50
Samtliga 1974	47	64	65	59	56

Tabell 5.21. Typ av förening, fördelat efter kön. 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal

	Pojkar	Flickor
Idrottsföreningar	54	26
Religiösa föreningar	5	7
Nykterhetsföreningar	2	2
Politiska föreningar	3	4
Scouter	3	3
Övriga	15	15

Anm. Procenttalen anger procent av det totala antalet i respektive föreningar, varför summan av procenttalen inte blir 100.

Från försöken "Tjejer och idrott"

Positivt:

- Det finns behov av många fler tillfällen till idrottsaktiviteter för flickor.
- Det är lättare att få med flickor om man satsar mer på motion och mindre på tävlingar.
- Det är lättare att få med flickor till lagsporter än individuella sporter.
- Man har lyckats engagera även flickor som aldrig tidigare varit med i någon förening.
- Flickorna i försöksverksamheten engagerar sig gärna för att bli ledare och få ta hand om yngre medlemmar.
- Flickorna trivs bäst när man umgås med varandra även utanför idrotten, ordnar fester t ex.

Negativt:

- Många idrottsorganisationer anses för specialiserade.
- Pojkarnas underskattning av flickornas prestationer i idrottssammanhang är påtaglig.
- Den traditionella flickrollen gör att tiden för föreningsverksamhet minskas.
- Det är dåligt med lokaler. Det är t ex ont om omklädningsrum för flickor.
- Flickorna vill gärna delta i aktiviteter men känner sig främmande för att ta ansvar i styrelser.
- Informationsspridning genom t ex flygblad utan personlig kontakt har inte lyckats engagera så många flickor.
- För dyr utrustning i vissa individuella idrotter är ett hinder för både pojkar och flickor.

Tabell 5.15. Stadigt sällskap, fördelat efter kön. 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal

	Pojkar	Flickor	Summa
Nej	70	55	63
Ja, träffas nästan varje dag	14	21	18
Ja, träffas 3—5 dag. i veckan	6	12	9
Ja, träffas 1—2 dag. i veckan	4	7	5
Ja, träffas sällan	2	3	3
Ja, ej angiven frekvens	0	1	1
Ej svar	3	2	2
Summa	100	100	100
Bastal	(1 120)	(1 088)	(2 208)

Tabell 5.34. Inställning till ökad jämlikhet mellan könen, fördelat efter kön. 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal

	Pojkar	Flickor	Summa
Starkt engagerad för Bra m. jämlikhet, ej direkt beredd att arbeta för den	6	12	9
Ej särskilt engagerad	50	64	57
Snarare emot ök. jämlikhet	37	20	28
Ej svar	4	2	3
Summa	100	100	100
Bastal	(1 120)	(1 088)	(2 208)

Tabell 13.5. "Vad tycker du är viktigt att en pojke/flicka lär sig?", fördelat efter ålder, 15, 16 och 18 år, 1974. Procenttal

	Viktigt att en pojke lär sig			Viktigt att en flicka lär sig		
	15 år	16 år	18 år	15 år	16 år	18 år
Sköta hem, hushåll	19	18	20	34	28	21
Ansvar, klara sig själv	11	10	20	8	7	15
Snäll, bussig, visa hänsyn	10	12	18	8	10	16
Arbeta, försörja familj	12	10	17	7	7	13
Passa barn	8	6	7	12	10	5
Hyfs, uppföra sig, vara artig, ej dricka eller knarka	9	10	5	8	7	5
Tekniska ting, händighet	10	9	4	3	4	4
Vara tillsammans med flickor/pojkar	4	4	3	2	2	2
Idrott, motion	2	3	1	1	1	—
Manlig/kvinnlig, snygg	2	1	1	1	1	1
Köra bil	1	1	—	—	—	—
Ingenting	1	—	—	1	1	1
Övrigt	9	11	19	13	12	21
Lite tuff, självständig (kodades ej för pojkar)	—	—	—	3	3	4
Ej svar	30	35	24	27	36	27
Bastal	(441)	(537)	(1 217)	(441)	(537)	(1 217)

Anm. Mer än ett alternativ kan ha nämnts, varför summan av procenttalen inte blir 100.

Liselotte — hennes föräldrar kallar henne **Elisa** — bor på Söder i Stockholm, är 15 år och går i 8:an. Hon är enda barnet, mycket älskad av bägge föräldrarna, som är fränskilda. Mamma är ABAB-vakt, pappa reklamman. Liselottes stora dröm är att bli skådespelerska. Hon känner sig mest lik pappa — ”vi är konstnärsmänniskor hela bunten”. Mamma står mer med fötterna på jorden.

Man kan inte låta bli att både charmas och skrämmer av Liselotte. Hennes åsikter kommer säkert att skaka en del. Men hon är inte ensam om dem. Och vi tror att det är viktigt att vi möter Liselotte för en dialog med henne. Och hennes medsystrar.

”Vara mig själv och andra till lags”

— Jag är vild av mig, otroligt energifull. Plötsligt kan jag få städmani. Plötsligt klär jag ut mig, kommer svepande i klänning till plugget. Jag känner mej helt accepterad, uppskattad, omtyckt — hemma och i plugget. Jag kom tidigt i puberteten, när jag var nio-tio år. Det gör att jag har erfarenheter, jag är nästan som en rådgivare för de andra tjejerna i klassen nu.

Hur är det med dina teaterdrömmar då?

— Jag tänker söka till Calle Flygare och försöka bli en bra

skådespelare. Fast hittills har jag inte hunnit, jag har så mycket att göra med människor hela tiden. Men jag vet att man gör en sketch och läser en dikt. Calle Flygare ser nog om man har talang. Om jag blir känd tänker jag söka min lycka utomlands, i Staterna eller Italien. Först ska jag kämpa, sen, när jag fått pengar, ska jag följa mina spontana lustar. Göra som jag vill, åka och sola mig, följa mina kickar.

Jag är inte någon särskilt intellektuell typ, men jag är allmänbildad. Jag har varit i

Italien, Israel, på Kanarieöarna, skall snart åka till Rom med pappa. Hoppas få kontakt med Cinema-Citta och kanske få en roll. Man måste ju ta alla chanser.

Svensk film och teater bryr du dig inte om?

— Svensk teater — det är bara om hur folk ser ut inuti. Visst, vi har enormt duktiga skådespelare. Men den verkliga chansen finns inte här. Sen tror jag inte att det bara gäller att ha ett snyggt yttre — med den här magen måste man nog ha lite talang. Man måste ha ett *ansikte*, en *per-*

sonlighet. Och visst vet jag att det är otroligt hårt. Men jag är otroligt självsäker. Mitt ordspråk är: jag är vackrast, jag är bäst. Jag har nog lite hybris...

Marilyn Monroe är mitt ideal för kvinnlighet. Garbo är enormt vacker — hon är mitt skönhetsideal. Men det är lite mer pärlor och strass över Marilyn. Hon är attraktivare. Garbo är för lugn för mig.

Så här tänker jag: Jag har bara ett liv, jag tänker ha roligt. Jag är inte en människa som vill lyda under staten. Låta mig påverkas. Dom försöker påverka oss i undervisningen i skolan, både vad gäller kvinnosakskvinnor och i samhällsskunkskap. Dom är t ex alltid för Palme men aldrig för Bohman. Och alltid kommer dom körande med en massa problem. Dom kan inte fatta att människan kan vara glad utan att ta in alla ruskigheter som serveras i TV och tidningar.

Förresten finns det många problem i Sverige, de egna företagarna t ex. Människor får praktiskt taget inget kvar efter skatt. Jo, jag vet att vi har det bra — sjukhus och skolan och sånt. Men här är för mycket invandrare. Greker och turkar. Det skapar en massa problem. I en klass i vår skola är det 9 "ytlaningar" och 4 svenskar. Vi avskyr varann som pesten. Det är dom som börjar och sen när det blir bråk kommer hela ytpatrascket kacklande upp från ghettona. Tjejerna i min klass är nästan rashatare. Jag vet att det är negativt att berätta om

detta men så är det. Dom är inga vackra folkslag. Italiener t ex ser mycket ariskare ut.

Du vet om att du just använde ett nazistiskt uttryck?

— Ja, jag vet det. Det ingår i vår jargong.

Hur röstar dina föräldrar, och hur skulle du själv rösta?

— Jag skulle tro att mamma är center, pappa vill kanske att man ska tro att han är kommunist men han är nog närmast moderat. Självs skulle jag rösta så långt från vänster jag kan komma. Jag har varit med i MUF. På skolan blåser högervind och det var jättemycket tjejer med i MUF. Men sen gick jag ur. Jag måste få tid att tänka över vad jag sysslade med.

Så här är det: på 60-talet skulle det vara vänster. Sen började man bära USA-märken och allt sånt där. Men jag tycker det förstör med fula märken på klänningen. Det gör detsamma om det är FNL — eller USA-märken.

Om det blev borgerlig regering i Sverige, skulle du stanna då?

— Nej. Man lanserar inte stjärnor här som i USA och Italien. Jag rättar mig efter det. Att göra film är ett sätt att tjäna pengar. Pengar betyder väldigt mycket. Har man inte pengar kan det ta död på det mesta. Det är lättare att vara lycklig med pengar. Jag har aldrig varit utan pengar.

Hur skall en kille vara?

— Han ska vara artig. Utseendet gör väl en del. Ganska kraftigt byggd. Självs är jag väldigt svartsjuk. Jag vill leva efter egna regler och en regel har jag: jag lever efter mitt hjärta.

Men visst har jag problem med killar. Att dom blir kära i mig, fruktansvärt förtjusta. Jag har en känsla för dom — men kärlek är något annat. Jag tror att kärlek — kär — det blir man bara en gång. Jag tror på ett gammaldags förhållande. Men innan dess vill jag ha roligt, prova på.

Det finns bara en som jag älskar. En italienare. Mario heter han, är 20 år och jobbar på en tidning. När jag såg honom sa det pang. Man kanske kan bli kär flera gånger men för mig är det otänkbart. Jag träffade honom för tre år sen i Italien men det har hållit i sej fast vi inte setts. Jag är så annorlunda med honom. Inte så hejsan, tjosan, nästan blyg. Inte så självsäker är nog rätta ordet. Men jag har svårt att vara trogen.

Upplever du verkligen Den Stora Kärleken så eller är det något du läst?

— Jag läser inte om sånt. Om jag läser nåt är det lexikon. Det är roligt. Och Sloan Wilson. Gud Fadern. Svensk Damtidning och Hänt i veckan som mamma köper.

Hur skulle det vara om ni gifte er?

— Jag skulle vara trogen. Jag skulle rätta mig efter honom.

Men jag skulle inte böja mig under hans vilja. Men eftersom han är Den Ende — dvs om det visar sig att han är lika snäll som vacker och att han uppfyller mina krav, dvs han hjälper mig som jag hjälper honom — då skulle det nog fungera. Blev det inte så skulle jag sticka direkt.

Jag vet att en del italienska kvinnor accepterar underdanighet. Men de är samtidigt oerhört spontana. Deras underdanighet kan jag inte acceptera. Å andra sidan vill jag inte vara en självständig svensk kvinna. Det låter som fränskild, två barn och Tensta. Jag tänker pyssla om min man. Tvätta hans skjortor. Men jag vill bli behandlad som en kvinna. Jag hatar dessa rödstrumpor. Skriv det. Jämlikheten är det stora felet. Kvinnan vill inte ha den. Fast lika lön för lika arbete ska det ju vara.

Vad är det att vara kvinna?

— Tja, ta makeupen tex. Min rätt att måla mig. Vara feminin. Vara mig själv och andra till lags.

Ska du ha barn?

— Jag är tokig i barn, vill inte använda skydd. Men om jag blev med barn skulle jag söka abort. Det gör inte så mycket. Men innan jag går till sängs talar jag om det för killen. Han får fixa det. Kondom alltså. Det är lika mycket killens ansvar tycker jag.

Jag vill ha många barn. KUNNA höra dem ropa mamma. Det ger en enorm trygghet med barn, tycker jag.

Men skär det inte sig med karriären som du talade om förut?

Jo, det är just det. Det beror på hur långt jag kommit och på hur allvarligt förhållandet var. Men menade han allvar skulle jag kunna spola karriären. Antingen eller.

"Mina föräldrar är mycket rädda om mig. Det är där problemet ligger. Jag vill ut — de vill hålla mig tillbaka. Men det kan dom bara till nian. Och visst är det bra att dom finns. Men jag skulle kunna leva helt solo. Jag behöver människor bara periodvis. Ena veckan kan jag vara kramgo, nästa vecka behöver jag dem inte alls."

Kanske vore det bra. Jag blir nog en bättre tonårsmor än småbarnsmorsa. Fast om karriären kom enormt framfusigt, då kan man ju inte avstå. Och jag vill ju inte ha en hemmaman.

Men blir det inte tråkigt att vara hemma med barnen?

— Om jag sätter barn till världen ska det vara med en man som har tillräckligt med pengar. Inte så att jag skulle radarstyra mina känslor men det skulle jag nog ändå se till. Man får försöka vara lycklig. Och det är väl lätt om man fått den man älskar.

Men vad händer om Den Ende sviker?

— Då skulle jag trösta mig med ett hetsigt nöjesliv. I var-

je fall skulle jag inte söka någon själslig tröst. Antagligen skulle jag dämpa sorgen i sprit men jag skulle nog kunna ta mig upp igen.

Vilken inställning har du till sprit och knark?

— Jag är enormt fascinerad av droger. Jag har träffat ganska många som tar starkare grejor. Jag kan själv lockas av knark men har sett följderna. De är skrämmande. Då är det snarare spriten som lockar mig. Mitt lilla glas Ballantine vill jag ha och det blir gärna två-tre-fyra stycken. Det är skönt när man känner sig lullig. Jag blir ännu spontanare då. Men jag blir inte vulgär.

Jag är en person som det är nästan omöjligt att leva med i vardagslag. Ombytlig, spontan. Men jag behöver också vara ensam i lugn och ro. Jag vet aldrig vilket humör jag är på. Det är jobbigt men inget att göra åt. Jag har försökt men det gick inte.

Men om alla bara vill leva fullt ut måste det väl bli på bekostnad av någon?

Det är många människor som inte har lust att synas, som vill hålla sig i bakgrunden, vara åskådare. Jag och mina vänner är nog lite exhibitionistiska. Folk gapar — man är udda. Det är roligt. Andy Warhol har sagt: "Jag älskar Hollywood, där är alla människor av plast. Det skulle jag också vilja vara". Sönt är jättefint.

Du och dina kompisar går i åttan nu. Om ett år ska ni ut i arbetslivet. Antagligen är det lika stor arbetslöshet då.

Hur ser du på det?

De flesta i vår klass tycker: bättre fly än illa fäktat. Fly undan ett framtida socialistiskt styre. Men det är klart: än har jag inte skaffat mig en egen uppfattning. □

OM DET OTYDLIGA SPRÅKET

FRIDA

Hemma lärde jag mig aldrig att tala rent ut, i synnerhet inte att ta konflikter. Har alltid kuvat mina känslor stenhårt, burit dem inom mig och bara släppt ut dem på krokvägar. Var jag arg på Margareta visade jag det t ex genom att klaga på maten hon hade lagat eller ett tv-program hon gillade. Mikael, det är min själs älskade, han har aldrig lärt sej ett sånt teckenspråk.

Det blev totalkollision när vi flyttade ihop. Som det att han ibland vände ryggen åt mej när vi skulle sova: då blev jag förtvivlad, grät och frågade varför han var arg på mej. Han fattade ingenting, han sov helt enkelt bättre så. Nu har jag lärt mej säga vad jag menar och mena vad jag säger, men fortfarande är jag dödsförskräckt för gräl och höjda röster.

Jag tror det är jätteviktigt att man släpper fram sina känslor, erkänner att man har dem — alltså erkänner att man är som man är. Det är ju utgångspunkten för att man ska kunna bli bättre.

ANNIKA:

Mamma är så rädd att det ska bli bråk med pappa, hon är skitskraj för det. Dom bråkar mycket själva men det är skönt att man känner att dom bryr sig om varann. Dom pratar mycket med varann. På söndagarna grälar dom så man får aldrig sova ut. Mamma vill vara pappa till lags, hålla alla på gott humör. Hon säger saker som inte är riktigt sanna. Jag vill att hon ska stå på min sida. Inte tjata: pappa har sagt.

När vi talade med varann

Under arbetet med det här numret har det blivit mer och mer klart för oss hur viktigt det är att mödrarna "för historien vidare" och lämnar ut sej själva och sina erfarenheter. Det verkar som om döttrarna bara får slutsatserna till livs, som påbud: Skaffa inte barn för tidigt. Se till att du får ordentlig utbildning. Du skadar bara dej själv med olycklig kärlek." De ges utan förklaring och uppfattas som tjat. Intervjuerna har varit mödrars och döttrars monologer. Vi kände att vi borde föra dem vidare, öppna en dialog.

Med i den dialogen var Maria, mor i en fyrabarnsfamilj, och hennes dotter Annika, 16, Margareta som är ensamstående mor till 19-åriga Frida. Båda mödrarna är politiskt radikala, Maria är med i FNL- och FiB-grupper. Annika är inte kritisk mot Marias idéer i sej men mot att färdiga åsikter prackas på henne. Margareta är inte direkt politiskt verksam men arbetar på fritiden med "ungdomsvård". Frida är aktiv kommunist.

Först möttes vi parvis, Maria-Frida och Margareta-Annika, för att lättare kunna tala om våra familjeförhållanden. Maria och Margareta gjorde anteckningar och resultatet blev två intervjuer, som godkändes av döttrarna. Sedan skulle alla fyra träffas för att dra slutsatserna. Nu uteblev Annika, men vi övriga tre försökte tillsammans reda ut vilka svårigheter som finns i kontakten mellan mor och dotter och vilka möjligheter som kan öppna sej.

Fridas och Margaretas samtal kom mest att röra sej om det otydliga språk som Frida

sa sej ha blivit uppfostrad i. Hon menade att hon aldrig lärt sej uttrycka sej rakt på sak. Frida och Margareta har aldrig kunnat tala om sitt inbördes förhållande. När irritationen släppts fram har det blivit gräl om småsaker, symboler. Ofruktbara gräl därför att ingen av dem vågat se öppet vad symbolerna stod för.

Varför blev det så? Frida och Margareta trodde att det berodde på det parförhållande de levat i. Det livssättet, som är mycket vanligt, medför att parterna får stor, alltför stor, betydelse för varann. Det leder lätt till att man undviker konflikter. Motparten har bundit upp för mycket av ens känslor, förflutna och förhoppningar. Hur dåligt förhållandet än är, törs man inte ta risken att det bryter samman. Det förefaller som om skräcken för rak kommunikation uppstår nästan automatiskt ur den här situationen.

För Maria och Annika, som lever i en större familj ser det annorlunda ut, men mönstret går igen även där. Maria berättade att när hennes förhållande till barnens pappa är dåligt, vågar hon sällan tala direkt om detta med honom utan tar ut irritationen på barnen. Hon vill också vara ett språkrör mellan far och barn, dämpa motsättningar och få dem att komma överens.

Just denna självpåtagna buffertroll kritiserade Annika i det tidigare samtalet. Hon tyckte den var feg och oärlig. För Maria har det politiska arbetet varit en befrielse. Där har hon lärt sej att det är bra att ta och ge kritik: man kan ha fel ibland men man får va-

ra med ändå... Men hon sa att detta gäller utanför familjen. I familjen finns det alltför många och stora motsättningar dolda sen lång tid tillbaka, dem kommer hon aldrig att orka ta itu med.

Samtalet kom annars att handla mycket lite om vår inställning till samhället. Naturligt nog kanske, eftersom vi står på samma socialistiska grund.

Vi som deltog i det här samtalsexperimentet åtog oss också att sammanfatta det åt

"Vi Mänskor". Det visade sej nästan omöjligt. Artikeln skrevs om och förkastades i flera omgångar och vi har kanske ännu känslorna för nära inpå oss för att kunna se klart. Vår diskussion har bara börjat. Men en sak har vi upptäckt: Det är svårt, mycket svårt, att dra fram och formulera de verkliga motsättningarna. Men det är nödvändigt om man vill gå vidare från låsta positioner.

Vi måste komma över rädslan för konflikter. Bara motsättningar utvecklar. ■

Mödrar och döttrar

"Förhållandet mellan fäder och söner och mödrar och söner har undersökts och analyserats tusen gånger om... men det är först nu som man börjat intressera sig för förhållandet mellan mödrar och döttrar... Kvinnor har ansetts som betydelsefulla endast i sin roll som mäns hustrur eller mödrar. Eftersom samhället förväntar sig av en mor att hon ska uppfostra sin dotter till att i sin tur bli hustru och mor så hamnar det mesta av vad som utspelar sig mellan mor och dotter utanför det socialt accepterade sammanhanget för förhållandet mellan män och kvinnor. Om kvinnor betraktas som hustrur och mödrar och döttrar som potentiella hustrur och mödrar är det svårt för mödrar och döttrar att se sig själva eller varandra som självständiga människor, som individer".

Den som skriver så är en amerikansk författarinna, *Signe Hammar* som i boken *Mödrar och döttrar* (Liber 1977) redovisar resultatet av 75 intervjuer med mormödrar, mödrar och döttrar från 75 till

4 år gamla. Framför allt har hon intresserat sig för de kvinnor som försöker formulera "ett nytt moderskap": "Det är den generation kvinnor som nu är mellan 25 och drygt 40 år som står i händelsernas centrum; de är kvinnor som fått en traditionell uppfostran och som själva måste börja förändra sina egna och döttrarnas liv". För dem är moderskapet en del av deras identitet men inte hela, "de vill ge sina döttrar chansen att identifiera sig med dem inte bara som mödrar utan också som starka, aktiva kvinnor". I sina slutord skriver Signe Hammar "De mödrar som inte har vidarebefordrat det dubbla budskapet till sina döttrar har bidragit till det här långsamma uppvaknandet, och de mödrar som på något sätt har lyckats bygga upp en trygg självkänsla har kunnat stödja sina döttrars beteende också när detta överskridit rollgränserna... Medan mödrar och döttrar börjar förändra sitt sätt att tänka på sig själva och varandra förändrar de också samhället." ■

OM POLITIK

FRIDA:

Hur min politiska utveckling varit? Det började med att jag såg upp till Margaretas vänner som bl a hade radikala idéer om konst och samhälle. Det var självklart då, omkring 68. Jag kom med i Kungsholmens byalag, det var mest på kul. Men när jag fortsatte i en FNL-grupp och sen i Clarté blev det allvar. Att jag gick in i just Clarté berodde på att det var den enda socialistiska organisationen på skolan.

I Clarté lärde jag mig begripa världen omkring, det var en enorm upplevelse. Jag upptäckte att marxismen är en vetenskap. Samtidigt blev jag mer och mer främmande för de där människorna jag beundrat först. Prata vackert kunde de nog, men göra nåt var de för själslina för.

Allt i livet är politik, också ens relationer till andra människor, och till en själv. När vi slåss för socialismen, slåss vi ju för möjligheten att bli helare människor, för ett bättre liv. Den grundinställningen har jag fått från Margareta, det är jag glad för. Men hennes socialism är bara nåt känslomässigt och en privatsak för henne själv. Jag önskar att hon tog ett steg vidare till analys och politiskt basarbete.

Mikael tycker att jag ställer för höga krav på Margareta. Men det är för att hon är så viktig för mej. Jag ställer krav på henne för jag vet att hon är en människa som kan utvecklas.

ANNIKA:

Jag är lite förbannad att jag blivit så påverkad hemifrån. Jag vill bilda mig en egen åsikt. Jag vill inte att mamma ska tala om för mej. Jag snackar gärna om politik men jag vill inte ta ställning. Men går jag åt nåt håll blir det väl åt vänster.

HENNES — en tidning för tjejer

Mellan december 1973 och maj 1975 jobbade jag på tjejtidningen Hennes. Jag lärde mej mycket.

När jag kom dit visste jag nästan inget om kvinnoförtryck och inget alls om det kommersiella förtryck som veckopressens finansärer bedriver mot sina journalister och läsare.

Kvinnoförtrycket lärde jag mej snabbt känna igen. Tjejer na skrev brev till tidningen. Ju ärligare jag försökte vara i det jag skrev, desto fler brev. Vi utbytte erfarenheter, jag var nog den som lärde mej mest. Tidningen hade då ca 80 000 läsare, tjejer mellan 13 och 20. Många av dem slutade skolan efter nian och gick sedan till jobb inom sjukvården, till butiksarbete eller till någon industri. Eller till man, hem och barn.

Tjejtidningarna bygger hela sin existens på bilden av den värdelösa tjejen, på den passiva tjejen som kan "bli något" bara om Kärleken hittar henne en vacker dag. De skapar bilden av tjejen som totalt beroende — av kläder, killar, smink och romantik.

De erbjuder den bilden till oss tjejer när vi som minst orkar värja oss mot den, när vi som mest desperat söker ett eget jag i det vi ser omkring oss. Tjejtidningen överlever därför att så många går på den där bilden. Inte för att den är bra eller sann men för att den är den enda som bjuds. Det finns inga alternativa tjejtidningar.

När jag hade jobbat på Hennes ett tag så var vi några stycken där som såg större ärlighet från tidningens sida som enda möjligheten för oss att stanna kvar i vårt jobb där — men att det inte var ett argument som skulle imponera på företagsledningen insåg vi redan då.

Vi försökte göra en annorlunda tjejtidning. Erbjudade tjejerna en annan spegelbild än den som finns i Mitt Livs Novell, Starlet, Alexandra och Min Värld. Vi pratade för vår sak och tryckte hela tiden på den ekonomiska framgång som skulle följa om vi fick som vi ville. Man lät oss hållas.

Det gick bra. Vi bytte successivt ut material som vi ansåg förljuget och förnedrande. Vi gick in för att visa positiva och aktiva kvinnobilder. Vi ville sprida självförtroende och systerskap genom tidningen. Vi skrev artiklar om kvinnoförbund, påpassligt avslutade med adresser och telefonnummer, i hopp om att någon skulle våga ta steget. Vi slutade vara opersonliga i det vi skrev. Vi bjöd på oss själva, det kändes bra och det bar.

Vi fick flera läsare och fler och fler brev. Innehållet i dem förändrades gradvis — de började handla om kvinnokampen, om för dyra mensskydd, om utvikiningsflickor och porr, om synen på den egna kroppen, om andra tjejer, om viljan att våga något själv för egen del. Medvinden kändes stark.

Senare, när vi blev för radikala, för kvinnovänliga, fick vi veta att det vi hade uppfattat som medvind var motvind i företagets ögon. Om ett par år, när denna kvinnohysteri blåst

över, när kvinnokampen inte var modern längre — på vilken grund skulle tidningen då stå? Det gällde att se framåt, det gällde att göra en produkt som sålde också på lång sikt. Att satsa på beständiga kvinnliga värden och intressen — på kärleken till mannen och till barnen.

Tumskruvarna vreds åt. Det blev svårt att arbeta. Vi försökte hålla stilen men det hände att reportage kom bort i hanteringen. Vi ställdes utanför idéproduktionen. Vårt kollektiva beslutande ersattes av toppstyrning. Det uppstod spänningar inom redaktionen. Vi kände oss maktlösa. Många sa upp sig.

Slå upp en Hennes idag och du hittar tjejen där hon hör hemma — i köket, i barnkammaren, omgiven av handbroderade gardiner och sinnrika blomsterarrangemang.

Säljer det? Inte alls. Med vår farliga radikalism låg vi tidvis mer än 40 000 ex i veckan över tidningens nuvarande upplaga.

Det fanns en tid när jag trodde att man kunde trycka Marx samlade skrifter sida upp och sida ner i en tjejtidning — bara det sålde. Men gränserna är snävare än så. Mycket snävare.

Anneli Ewers

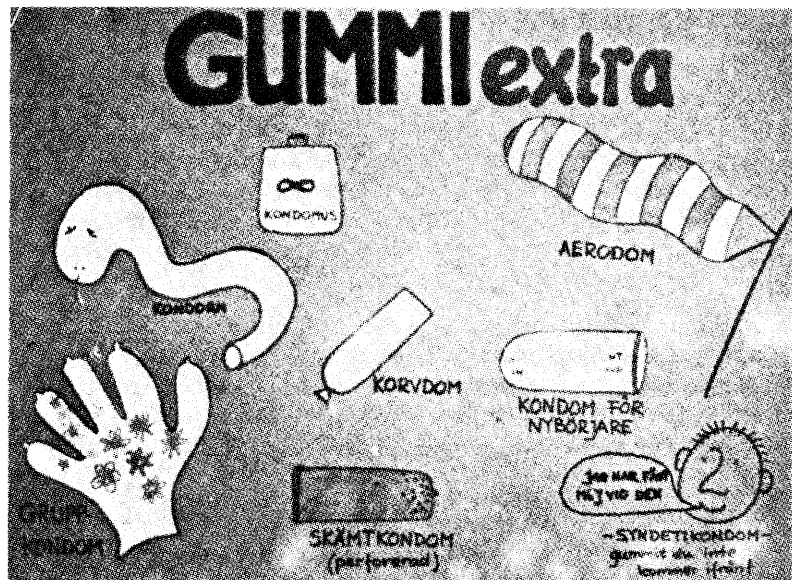
Hennes sista nummer

Det långsiktiga perspektivet att satsa på "beständiga kvinnliga värden och intressen" blev inte så långsiktigt. Bara ett par år efter att "nya Hennes" strypts dog hela tidningen. Det sista numret var en kavalkad av de tidigare årgångarna. Det är faktiskt ett ganska läsvärt nummer — om man vill se exempel på den förljugenhet som Anneli Ewers skriver om.

Från utställning gjord av gymnasieelever i Lycksele.

Det här är den andra av tre artiklar om den sexualpolitiska utvecklingen i Sverige från 1880 fram till idag. Den har anpassats efter att ge den historiska bakgrunden till den generation som numret handlar om, dagens tonåringar.

Den första artikeln, "Kärlek utan barn — en samhällsfara?" behandlade tiden 1880–1911 och var införd i 1/76. I den tredje artikeln kommer perioden 1911–1938 att tas upp.

Från spara till slösa

Hjördis Levin
om den förändrade synen
på sexualiteten 1938–1975

"Jag drömmer om den dag då alla barn som föds är välkomna, alla män och kvinnor jämlika och sexualiteten är ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet."

Så sade en gång Elise Ottesen-Jensen, den stora pionjären, som trodde på att sexuell frigörelse och mänsklig utveckling skulle gå hand i hand.

Idag har vi sexuell frigörelse i alla avseenden som kan mätas med yttre mått. Det svenska samhället är "kontraceptivt" dvs den sociala kontrollen över sexualiteten bygger inte mer på tystnad och tabun utan på "fullständig in-

formation och adekvata preventivvanor."

Men samtidigt finns en lönsam pornomarknad, en hård exploatering av kvinnor i kombination med mängder av falsk romantik kring den enda stora Kärleken. Varför blev det så här?

Förbuden som försvann i det dynamiska samhället.

1938 upphävdes 1910 års preventivlag, vilket betydde, att det formella hindret försvann när det gällde sexualupplysning och propaganda för preventivmedel. I praktiken hade sådant förekommit tämligen öppet sedan mitten av tjugotalet.

1933 bildades Riksförbundet för sexuell upplysning, som ordnade föreläsningar, gav ut

skrifter och praktiserade preventivrådgivning. 1942 infördes sexualundervisning som frivilligt ämne i skolorna. 1944 kom den första lärarhandledningen för sexualundervisning, som dock fortfarande hävdade att sexuellt samliv endast borde förekomma inom äktenskapet och ha fortplantning som mål.

Men de gamla tabubegreppen höll på att mista sin kraft i takt med samhällets förändrade ekonomiska struktur.

Vid andra världskrigets slut hade Sverige i motsats till de flesta andra länder i Europa en oförstörd produktionsapparat och en intakt befolkning.

Produktionen ökade, vinsterna ökade, arbetarna fick

under flera år reallöneförbättringar. Reformen kom i långa rader: allmänna barnbidrag, moderskapspenning, sjukförsäkring, ATP... Det gamla sparsamhetssamhället var på väg att förändras till ett konsumtionssamhälle.

Detta är också en av förutsättningarna för en övergång från en puritansk återhållsamhetsmoral till en njutningsmoral, som går ut på att människan skall ta för sig av allt som bjuds och leva för stunden.

Samhället företog nu en rad åtgärder som skulle göra det lättare för alla att på ett fritt

dant skulle fördärva ungdomens moral. Drömmen om ungdomens kyskhets svarade emellertid inte mot verkligheten. Föräktenskapligt samlag, i varje fall inom de klasser där egendom och ägande inte spelat någon roll, har en gammal tradition med ursprung i det agrara samhället. Detta kan möjligen förklara att de moderna friheterna så snabbt accepterats av en majoritet av svenska folket. Så fler unga flickor blev med barn och de veneriska sjukdomarna ökade bland ungdomen, trots att de gick tillbaka i stort. RFSU ordnade en kampanj för att nå de unga, bl a talade den sjuttioåriga Elise Ottesen-Jensen 1956 på danspalatset Nalen om trohet, ansvar och preventivmedel.

I mitten av sextioalet, när intresset för sexfrågor ökade, ordnade RFSU en box med broschyrer och preventivmedel och gick ut i skolorna. Boken "Samspel" såldes 1967—73 i 100 000 exemplar, och man fick en ny klientgrupp: skolflickorna. "Kopparsjuan", en spiral med koppartråd som kunde användas även av kvinnor som inte fött barn, kom ut på försök 1970, och en byrå för sexual- och preventivrådgivning öppnades av skoldirektionen i Stockholm.

Även för vuxna kvinnor fungerade preventivrådgivningen under många år mycket bristfälligt. Mödravårdscentralerna dröjde länge innan de tillhandahöll en adekvat rådgivning. Dels berodde detta på bristande resurser, dels på personalens inställning. Inte förrän 1972 ordnades den första kursen för barnmorskor i antikonception och preventivmedelsrådgivning. Ända till och med 1957 stod RFSU så gott som ensamt för svenska kvinnors tillgång till preventivmedel. Så här gick det till på riksförbundets klinik på Kungsgatan 1954:

En vanlig annons år 1962.

"Ingen tidsbeställning förekom. Klockan 18.00 brukade väntrummet vara fullt av kvinnor som väntade — många stående ända ut i korridorerna. Alla kunde inte tas emot. Vi hade tre pinnar med bricker som vi satte ut vid ett givet klockslag — 5 gula bricker till psykiatern, 10 röda till gynekologen och massor med blå bricker för pessarinprovningarna, som vi sköterskor skötte. Kvinnorna fick rusa fram och slita åt sig rätt bricka — de som inte hann fram fick komma åter en annan kväll!"

Det är lätt att förstå att många kvinnor inte skaffade sig pessari vilket vid den här tiden var det enda något så när tillförlitliga skyddsmedlet för kvinnor, utan fortsatte att förlita sig på mannen. År 1971 användes avbrutet samlag, rytmetoden eller ingen metod alls vid mer än en fjärdedel av alla samlag.

P-pillet som för första gången gav kvinnorna möjlighet att verkligen råda över sin egen kropp, släpptes ut på marknaden 1964. 1966 får c:a 150 000 svenska kvinnor p-piller. Samtidigt kom alarmrande rapporter om pillrens biverkningar och många före-

Elise Ottesen-Jensen.

och sakligt sätt organisera sitt sexualliv. 1946 blev apoteken skyldiga att tillhandahålla preventivmedel för alla som frågade efter dem, även tonåringar. 1948 beslutades om gratis pessarinprovning på mödravårdscentralerna.

1955 blev sexualundervisningen i skolorna obligatorisk. 1956 års lärarhandledning var ett framsteg, men gick ännu inte in för upplysning om preventivmedel. Det hävdades fortfarande från sina håll, att kunskap om så-

drog den billigare spiralen, som släpptes ut samma år.

Nackdelen med de nya preventivmedlen var att de krävde regelbundna läkarkontakter — köerna växte. Dessutom skyddade de inte mot könsjukdomar. Följaktligen gick gonorréeriffrorna i höjden igen och RFSU drog igång en ny kondomkampanj. 1971 användes kondom vid 41 % av alla samlag.

Idag kan preventivmedel och rådgivning erhållas på mödravårdscentralerna och på sjukhusens kvinnokliniker och gynekologmottagningar, hos en del distriktsläkare, hos privatläkare och hos RFSU. Pessar och spiral är gratis. P-piller och kondomer kan erhållas gratis i begränsad omfattning. Vi har således en någorlunda fullständig information och så adekvata preventivmedel som det just nu går att erhålla. Men har vi adekvata preventivvanor? Det har visat sig att det fortfarande finns en tendens hos kvinnor att överlämna preventivfrågan till männen och det finns en tendens hos killar att de inte tycker det är tufft att använda preventivmedel.

"Dynamiken" börjar visa biverkningar.

Året 1965 kan ses som en vändpunkt i vår moderna historia. Då bröts den trend av kontinuerlig högkonjunktur som pågått under åtskilliga år.

Samhället är genomorganiserat, mänskorna välanpassade, levnadsstandarden har höjts jämnt och stadigt och det finns en social grundtrygghet. Den nioåriga grundskolan skall ge alla en likvärdig chans till utbildning.

Men något händer under ytan: en process rullar på som betecknas med nya ord: "strukturrationalisering", "friställning", "omskolning". Flera företag slås ihop till färre större och andra fö-

retag läggs ner. Människor flyttas från "glesbygder" till större städer. Under åren 1945—69 skedde 3 576 sammanslagningar av industriföretag i Sverige. Nära hälften av dem under åren 1965—69.

Med centralisering och koncentration följer en hårdare och intensivare produktionstakt inom industrin. Kapitalet utnyttjas intensivare. Stressen och jäktet på arbetsplatserna ökar. Ackordsystemet breder ut sig. Och framför allt: för första gången i den svenska industrialismens historia börjar det absoluta antalet anställda inom industrin att sjunka. Från mitten av sextioalet stiger arbetslösheten. Särskilt hårt drabbas de äldre arbetarna, kvinnorna och ungdom utan utbildning, därför att kapital i första hand satsas på tekniska förbättringar i företag som redan är lönande, medan mindre lönande sk arbetsintensiva företag lämnas därhän.

Sexualiteten blir en vara

Det är också från mitten av 1960-talet som ett nytt intresse för sexualiteten gör sig gällande. Man kan se 1965 som slutet på en långvarig period av återhållsam sexualmoral, men också som övergången till något, som inte är det slags frigörelse som pionjärerna hade tänkt sig. Den nya sexsynen har kallats "hedonistisk" eller "pseudohedonistisk", "njutningsmoral" och "konsumtionsmoral".

Det är nu porrtidningarna blir "gynekologiskt arbetsmaterial". Det är nu den rent kvantitativa mätbara orgasmens och "ställningarnas" betydelse framhävs. Sexualiteten teknokratiseras och mekaniseras. Människor blir maskiner och automater. Det gäller att trycka på de rätta knapparna. En lång rad kärleksböcker kommer ut. Den skön-

litterära pornografin blir allt frispråkigare.

Det är vid mitten av sextioalet som p-pillet och spiralen släpps ut. Det blir lättare att få abort. Man börjar utreda den svenska sexualiteten och man tillsätter en abortkommitté som skall syna abortlagen i sömmarna. Har förändringen i ekonomin något med synen på barnalstringen att göra?

Det är nu som det blir fart i skolornas sexualundervisning, som upplysningsfilmer-na börjar dyka upp på de stora bioograferna och porrfilmsbiografer, sexklubbar och sexbutiker växer fram på bakgatorna. År 1970 kommer en lag som säger att ingen bild eller skrift kan anklagas enbart för sitt sexuella innehåll. Det måste vara "våld" eller "förråande" inslag med för att åtal skall kunna väckas.

Det är verkligen "fritt fram", men det blir ändå något av tvång över det hela. Sexualiteten tränger sig på. Den kommersialiseras och görs till en vara. Den ingår i reklam och annonser, där kvinnan utnyttjas som köpare, men också själv framställs som en vara. Hon konsumerar och förleder till konsumtion.

Sexualiteten lockar i reklamen men flyr själv ständigt undan. Löftet om den underköna kvinnan uppfylls inte. Själva varuinköpet ger ett ögonblicks tillfredsställelse men ingen fullständig sådan. Nya behov skapas ständigt. Köparen jagar vidare till nästa vara lockad av nästa sexobjekt. Inköpet ger lustupplevelse men skapar underkastelse.

Så snart sexualiteten blev "godkänd" blev den också kommersialiserad. Eller godkändes den för att kunna kommersialiseras? Den upphörde dock att vara en fara för samhällsordningen; långtifrån att påvisa förtrycket hjälper nu sexmarknaden till med att

dölja orättvisorna och att pacificera de missnöjda.

Den stora kärleken är också lönsam

Om man nu förutsätter, att den sexuella liberalisering som skett också medfört sexuell jämlikhet mellan män och kvinnor, hur kommer det sig då att reklamen vänder sig till männen med kvinnor som lockbeten? Hur kommer det sig att pornografin framställer mannen som den aktive älskaren och kvinnan som det passiva föremålet? Hur kan en förtäckt bordellverksamhet i form av sexklubbar och poseringsateljéer växa upp som svampar ur jorden och dagstidningarna vimla av porrannonser? Hur kan det finnas en marknad för sådant om sexualiteten faktiskt är fri och jämlik?

En enkätundersökning visade att 80 % av de tillfrågade kvinnorna hävdade att "Sexuellt umgänge ska man endast ha med den man är kär i." (medan knappt 50 % av männen hade denna åsikt) (Elisson 1971). Vidare tog tre gånger fler män än kvinnor bestämt avstånd från kravet på kärlek och förälskelse i samband med sex. Kvinnor visade genomgående en mera "romantisk" uppfattning av kärleksmoralen. Det har samband med deras uppfattning om sin "roll" som fortfarande följer invanda spår. Och kan det egentligen vara annorlunda? Den svenska kvinnan har visserligen fått samma politiska, ekonomiska och juridiska rättigheter som mannen, men hon har ännu inte på långt när nått ekonomisk jämlikhet — och därmed är hennes ställning i många avseenden låst.

"kravet på kärlek tycks, så som det anammats huvudsakligen av kvinnor, snarast vara en anpassning till traditionell återhållsamhetsmoral — ett accepteran-

Uttryck för vår tids åsikter om kvinnokroppen.

de av oskuldsdyrkan och äganderättskrav. Kvinnan skall "skänka" bort sin rena och obrukade kropp till den hon älskar." (Eliasson)

Det finns risk för att skillnaderna kommer att öka ju mera liberaliseringen/kommersialiseringen breder ut sig.

"De (många) män som tar avstånd från den romantiska kärleksmoralens restriktioner" ägnar sig åt "ett betydligt mer "vidlyftigt" sexualliv än de (få) kvinnor som har samma oromantiska — liberala inställning." (Eliasson)

Njutningsmoralen hos män tar sig uttryck i att de vill ha fler partners, hos kvinnor i att de vill ha samlag ofta.

Också flickors/kvinnors intresse för romantiska kärleks-

upplevelser utnyttjas som beaktat kommersiellt i serie- och novellmagasinen för de yngsta och vidare upp i åldrarna i en förljugen populärpress.

Varför är kärleksdrömmen en del av kvinnorollen?

Romantiken som kulturströmning uppstod i Europa i samband med det industriella genombrottet i början av 1800-talet. Den blev en proteströrelse bland konstnärer och intellektuella mot den determinism och mekanism som hörde ihop med den nya naturvetenskapen och den nya tekniken. Romantiken hävdade känslan mot förnuftet, intuitionen mot logiken osv., i stort sätt egenskaper som kom att uppfattas som "kvinnliga" i motsats till teknologins "manliga" värdeskalor.

På det sexuella planet var romantiken en revolt mot samhällets kontroll av kärleken. Känslan skulle förena människor och inte ekonomi och egendom. Som övriga liberala krav har detta givit viktiga bidrag till frigörelse från ett system som stelnat och måste brytas sönder. Den romantiska kärleken har förenat människor ur olika samhällsklasser, den har trotsat släktens krav på kontroll av giftermålen, den har berättigat och upphöjt den föräktenskapliga och även den utomäktenskapliga förbindelsen.

Men efter att ha varit en frigörande kraft har den romantiska kärleksideologin vid en viss tidpunkt i utvecklingen övergått till att bli konserverande.

Hur denna förskjutning gått till märker man bl a hos Ellen Key, den idealistiska och jungfruliga, som kom att bli den romantiska lidelsens profetissa i Sverige.

Enligt Ellen Key var kvinnans sanna natur erotisk. Hennes väsen kunde endast

Bilderna till den här artikeln är dels fotograferade av Curt Carlsson och dels hämtade ur Nycop m fl: 40 år med RFSU.

fullbordas genom att hon älskade och födde barn, givetvis med den Ende Rätte. På så sätt skulle kvinnan förädla det kommande släktet. Kvinnor som inte kunde eller ville välja uppgiften som maka och mor kunde utveckla sin "samhällsmoderlighet" som lärarinnor, läkare, konstnärinnor osv.

Key hade visst inflytande på den socialdemokratiska kvinnorörelsen och bidrog säkert till att fackföreningar och parti så tveklöst gick in för att göra männens löner till försörjarlöner och kvinnorna till hemmafruar.

Också Sigmund Freuds läror har haft betydelse för konserverandet av uppfattningen att kvinnan en gång för alla är biologiskt programmerad för moderskap och känslösvall. En riktig kvinna är lycklig först när hon fått ett barn som ersättning för den penis hon saknar. Kvinnors krav på sexuell och intellektuell jämlikhet avfärdas som ett uttryck för penisavund.

Frigörelseprocessen som stannade på halva vägen.

Vi har således konstaterat att sexualiteten i växelverkan med hela samhällsutvecklingen och med hjälp av idéer om bl a den romantiska kärlekens rätt har genomgått en frigörelseprocess.

Denna kunde ha fått en positivare utgång — om kvinnans ekonomiska frigörelse också genomförts. Detta skulle emellertid ha krävt ett helt annat ekonomiskt samhällssystem.

Vad som har hänt är att det reformistiska systemet hittills har låst fast "könsrollerna" i

Intressanta årtal

- 1938 Ny abortlag.
Ny preventivlag.
- 1942 Befolkningsutredningen tillsättes.
- 1942 Sexualundervisningen frivilligt ämne i skolorna.
- 1944Handledning för sexualundervisning i skolan.
- 1944 Det generella straffet för homosexuella och straffet för tidelag upphävs.
- 1946 "Förutsedd svaghet" tillkommer som abortindikation.
- 1946 Apoteken föreläggs skyldighet av staten att tillhandahålla preventivmedel åt alla som frågar efter det, även tonåringar.
- 1947 Allmänt barnbidrag.
- 1948 Riksdagen beslutar om gratis utprovning av pessar vid mödravårdscentralerna.
- 1950 Abortkommitté tillsätts
- 1955 Sexualundervisning i skolorna obligatorisk.
- 1955 Obligatorisk moderskapspenning för alla mödrar.
- 1956 Ny lärarhandledning för sexualundervisningen i skolorna.
- 1959 Förbud mot utomhusförsäljning av preventivmedel upphävs.
- 1963 Fosterskadeindikationen tillkom.
- 1964 P-piller tillåts som preventivmedel.
- 1964 Polenaborterna gör abortlagen aktuell.
- 1964 Sexualutredningen (USSU) tillsätts.
- 1965 Ny abortkommitté
- 1966 Spiralen tillåts.
- 1968 Inge och Sten öppnar sexspalt i Expressen.
- 1969 Den första "Blommor och Bin"-butik.
- 1969 Moderskapspenning minst 1 080:—
- 1970 Tillståndsvänget för försäljning av preventivmedel slopades.
- 1970 Lag enligt vilken inget skrivet eller några bil-

der kan bli orsak till åtal endast på grund av sitt sexuella innehåll.

- 1971 Försäljningstillståndet för kondomer slopas.
- 1971 Abortkommitténs betänkande.
- 1972 Minipiller. Kopparspiral.
- 1973 Arbetsgrupp för att studera preventivmedelsrådgivningen m m tillsätts av regeringen.
- 1974 Föräldraförsäkring som jämställer bägge föräldrarna i barnvårdarfrågor.
- 1975 Ny abortlag. Kvinnan så gott som fullständig frihet till abort.
- 1976 Fri sterilisering av män.

Litteratur

SOU 1969:2 Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologins tolkning av Hans Zetterberg. Sthlm 1969.

Eliasson, Rosmari, Samhälle, sexualmoral, könsroller, Lund 1971.

Andersson, Sten, Freud, Reich och den förtryckta sexualiteten. Lund 1975.

Reiche Reimut, Seksualitet og klassekamp. Oslo 1971.

Brøgger, Suzanne Fräls oss från kärleken. Stockholm 1974.

Hägg/Werkmäster, Kvinnor och sex. Uddevalla 1973.

Reich Wilhelm, Den sexuella revolutionen. Stockholm 1971.

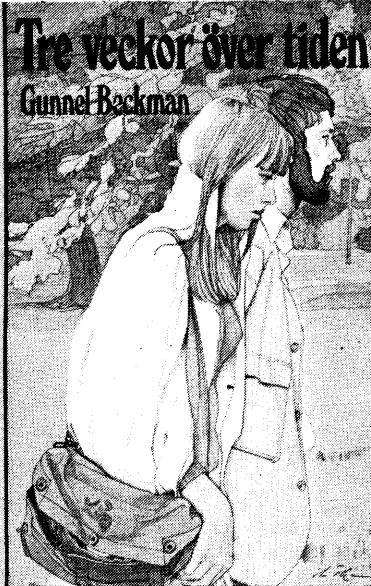
Reich Wilhelm. De ungas sexuella kamp. (Röda böcker 2) Kristianstad 1972.

Liljeström, Rita. A Study of Abortion in Sweden. Stockholm 1974.

Nycop/Swanberg/Sörlin, 40 år med RFSU. Stockholm 1973.

Ottesen-Jensen, Elise Och livet skrev. Stockholm 1965. Livet skrev vidare. Stockholm 1966.

Mannheimer, Eva. Idémateriel kring ungdom och sexualitet. Gbg 1975.

**ÄR DOM
VUXNA
INTE
RIKTIKT
KLOKA?**

**CLAS
ENGSTRÖM**
Författarförlaget

Böcker för flickor, tjejer, unga människor

Av Sonja Svensson

Ungdomsboken är egentligen en ganska ny företeelse. Långt in på 1900-talet skilde man nämligen ordentligt på pojkars och flickors läsning. Pojkarna läste äventyrsböcker och förkortade klassiker, flickorna huvudsakligen hem- och skolskildringar. De gamla flickböckerna var sannerningen inte alltid litterärt underlägsna, men horisonterna var onekligen vidare i pojkböckerna. Som allt annat speglade detta samhällsförhållandena: flickor förbereddes för en stilla hemtillvaro, medan deras bröder såg fram emot att bli hemmets och samhällets överhuvuden. (Observera att detta gällde medel- och överklassen, underklassens barn hade varken tid eller råd att läsa böcker.)

Under mellankrigstiden satsade man visserligen på en gemensam barnläsning (radikala författare som Erich Kästner och Lisa Tetzner brukar nämnas), men ungdomarna saknade fortfarande en mötesplats i litteraturen. I varje fall fanns det ytterst få bö-

cker som beskrev samtida problem, som var gemensamma för båda könen. Pojkböckerna dominerades som alltid av spänning och uppfostran till manlighet till skillnad från flickböckernas mer stillsamt psykologiska händelseförlopp.

Omkring 1950, när den massiva USA-påverkan sk tonårskulturen börjat slå rot även här, började man ana en marknad för tonårsböcker. Några försök hade redan gjorts. Det fanns sedan slutet av 40-talet böcker av tex Harald Beijer, Harry Kullman och Gustav Sandgren (med pojkar i huvudrollen) som vidgat gränserna genom att mer realistiskt skildra även arbetande ungdomars problem, inklusive förhållanden till det andra könet. Samtidigt började också flickböckerna bli mer friskspråkiga när det gällde kärlek och försiktig erotik (sexualiteten var det fortfarande ganska tyst om). När man alltså bättre balanserade intresset mellan könen och snarare såg problemen som gemensamma

för ungdomen, föddes den svenska ungdomsbok som senare visat sig så livskraftig både hemma och utomlands.

De här framgångarna är inget att förvåna sig över. En lättläst bok om ämnen som intresserar en stor grupp och med en samhällssyn som tveklöst är att föredra framför Nick Carters och Sigge Starks — den förtjänar givetvis många läsare. Möjligen kan man tycka, att den klassiska ungdomslitteraturen hade en fördel framför den moderna: den gav en viss information också om vuxen världen. Genom att alltför mycket begränsa sig till att berätta om sådant de flesta ungdomar redan känner till, riskerar dagens ungdomsförfattare faktiskt att befästa den omtalade generationsklyftan. (Eller rättare sagt myten om den, eftersom alla stora ungdomsenkäter som gjorts på senare år tyder på, att föreställningen om tonåringar som en isolerad grupp med egna värderingar är mycket överdriven.)

Trots detta tycker jag naturligt-

vis, att dagens ungdomsböcker har väldiga fördelar framför de gamla flick- och pojkböckerna. Jämförda med kiosklitteraturens utbud av konserverande underhållningsvård och jolmig romantik är de ofta sensationellt bra! Inte minst flickorna gör en ofantlig vinst genom att läsa en ungdomsbok i stället för Hennes (i den "nygamla" formen). Vita Serien eller liknande. Men det gäller förstås att hitta fram till dessa bättre alternativ.

Följande lästips är sammanställda för att fungera tillsammans med Vi Mänskors övriga material som könsroller och "generationsproblem". Avsikten är inte att göra en litterär bedömning av böckerna; det viktiga är att varje text har något att tillföra den här diskussionen. Det är framför allt tre faktorer jag tittat efter, när jag satt ihop listan. Varje bok har alltså minst en av följande, som jag tycker, goda egenskaper:

- 1) behandlar på ett engagerande sätt flickors/kvinnors speciella situation — som individer eller delar av en gemenskap
- 2) ifrågasätter och luckrar upp könsroller
- 3) visar samspelet mellan ungdomar och andra generationer och ger därmed läsarna inblickar i livserfarenheter de inte själva har.

(Som synes överväger 70-talsböckerna starkt. De finns i stor utsträckning fortfarande i bokhandeln. Samtliga böcker finns i varje fall på biblioteken.)

Gunnel Beckman: *Tillträde till festen*, 1969. (Tonårsflicka får leukemi och funderar mycket över livet och döden.) *Tre veckor över tiden*, 1973, med forts. *Våren då allting hände*, 1974. (Om sex, könsroller och abort)

Nils Bergkvist: *Avva och Nenne*, 1974. (Om tonårssex — mjukvarianten)

Inger Brattström: *Utflykt till verkligheten*, 1974. (Ung pojke tar hand om övergivet dagisbarn.)

Anna Cnattingius: *Försommar*, 1976. (Kontaktproblem mellan 16-åring och hennes ensamstående mor.)

Maria Gripe: *...Ellen dellen...*, 1974. (Laing-påverkad skildring av en dominerande mors inverkan på man och barn.)

Fröydis Guldahl: *Tjejerna gör uppror*, 1975, på norska 1973. (— mot könsrollerna!)

Hans-Eric Hellberg — Elvira Birgitta Holm: *Förbjudet*, 1974, med forts. *Tillåtet*, 1975. (Tonårssex — både den djupa och humoristiska varianten)

Elvira Birgitta Holm: *Ensam*, 1976. (Dito inklusive homosexuellt förhållande mellan tonårspojkar)

Gun Jacobsson: *Peters baby*, 1971, med forts. *Tjejer, Peter*, 1975. (Tonårspappan tar hand om sin nyfödda dotter.)

Barbro Lindgren: *Bladen brinner*, 1973. (Tredje delen i en självbiografisk serie — skildrar en tonårsflickas liv och funderingar i en Stockholmsförort.)

Max Lundgren: *Ole kallar mig Lise*, 1969. (Kriser i ett tonårsäktenskap) *Sommarflickan*, 1971. (Tuff storstadstjej hamnar i en ung familj med utvecklingsstörd, tioårig pojke.)

Stig Malmberg: *Kom tillbaka, Gunilla*, 1966. (Mötet mellan en självständig tjej och en vek, modersdominerad pojke)

Ulf Malmgren: *En otrolig historia*, 1976. (Ung gymnasist forskar i orsakerna till en 14-årig flickas försvinnande.)

Henning Mankell: *Sandmålararen*, 1974. (Tonårsflicka charterreser till Afrika och börjar fundera över olika sorters orättvisor.)

Barbro Myrberg: *Jag talar om Lena*, 1972. (Om socialt utsatt flicka med svårigheter att artikulera sig.)

Tove Nilssen: *Du måste bestämma själv*, 1975, på norska 1974.

(Liksom Beckmans böcker om Mia handlar den här om sex, könsroller och abort.)

Ulf Nilsson: *Martin och strejken*, 1974, med fristående forts *Dödens ögonblick*, 1976. (Historiska skildringar om politiskt engagerade ungdomar i Norrland på 30-talet resp. ung, svensk frivillig i spanska inbördeskriget)

Christine Nöstlinger: *Ilse på rymmen*, 1975, på tyska 1974. (Ilse 12-åriga lillasyster berättar om orsakerna till flykten.)

Runa Olofsson: *Somrarna med Rakel*, 1975. (Rakels kusin Anna ser tillbaka på sitt förhållande till den döda släktingen.)

Maud Reuterswärd: *Han — där!* 1972. (Föräldrarnas sexualhämningar driver en tonårsflicka att falskt ange en värnplikligt för våldtäktsförsök.) *Du har ju pappa, Elisabet*, 1971, med forts. *Ta steget, Elisabet*, 1973 och *Livet rymmer allt, Elisabet*, 1975. (Stora krav ställs på E. när föräldrarna råkar in i livsavgörande kriser. Den sistnämnda boken tar också upp homosexualitet.)

Kerstin Thorvall: *Jag vill också vara med*, 1973. (En ung svenska i Allendes Chile gör försök att stå på egna ben.)

Marie-Louise Wallin: *Tovan*, 1974. (En "annorlunda hästbok som handlar lika mycket om människor. Snuddar också vid homoseksualiteten.)

Sven Wernström: *Mannen på gallret*, 1969, med forts. *Polisen slår till*, 1972. (Tonårsflicka kommer i kontakt med flera av samhällets avigsidor och lär sig mycket om orsakerna.) *Upproret*, 1968. (Visar att även kvinnor hade stor del i den kubanska revolutionen.)

"Trälserien" (*Trälarna*, 1973; *Trälarnas söner*, 1974; *Trälarnas döttrar*, 1974; *Trälarnas kamp*, 1975) (En novell från varje århundrade sedan 1000-talet berättar om "folkets barns" hårda öden.)

Siv Widerberg: *Snart sjutton*, 1966. (Ung, självständig flicka har konflikter med sin fränskilda mor, men lär sig mycket av kontakten med en gammal kvinna.)

Anna-Greta Winberg: *När någon bara sticker*, 1972, med forts. *När något bara händer*, 1974 och *Ensam i stan*, 1975. (Alldeles "vanliga" Madde har problem som många tonårsflickor känner igen.)

Tonärsflickors tankar

"Jag vill gärna ha jämlikhet. Men då på alla områden. Nu är det så att om en kille tänder på en tjej (och hennes kropp) och vill ligga med henne är det inget underligt om han erkänner det. Tvärtom, det är fullt "normalt". Men jag är född flicka och bör alltså inte hysa sådana känslor (vilket jag i alla fall gör!) Därför får jag många avskyende blickar (t o m många av mina s k vän-innor) när jag säger "Woow! Vilken kille! Vilken kropp! Honom vill jag ligga med!" Jag anses som "underlig" och som en "som inte tänker på annat än sex" Varför? Varför? Kan människor verkligen inte acceptera att jag är en vanlig människa fast jag är tjej? OBS!! Jag ser inte killar enbart som sexobjekt (om nu någon trodde det)" 15 år

Det här är en liten del av alla de brev och dikter som Anneli Ewers fick under den tid hon jobbade på Hennes (se sid 36). Teckningarna är gjorda av Helena Birmann. Dikten "Åkej" är inspirerad av en känd Sonja Åkesson-dikt

Åkej jag är misslyckad
åkej
Jag klarar inte upp det här
åkej
Jag har en annan rytm
åkej åkej
Dom vuxna bara snackar om
puberteten men blir det
bättre för det?
Nej jag tror jag har hamnat
på fel planet

Hängig på morgonen
åkej
Döle vid lunchdags
åkej
Färdig vid middan
åkej
Jag har en annan rytm
åkej åkej
Åkej morsan skyll på hösten,
våren eller kanske velfärden

Åkej jag skall försöka bättra
mej
åkej
Jag skall gå till skolan i morron
Åkej
Och vara på alerten hela dagen
Åkej
Jag skall försöka engagera mej
åkej
Och vara jättesnäll mot alla
åkej åkej åkej
Men det får bli en annan dag
åkej
Just nu har jag inte lust med
nåt
åkej
Jag är väl missanpassad,
misslyckad
åkej åkej

Jag tror att jag lika gärna går
och hänger mej över en Hen-
nes eller Starlet. I drömmen
om att få vara en av dom som
orkar o lyckas.

ÅKEJ

Bara en tonåring

Jag använder aldrig make-up
Går klädd i jeans och anorak
Ser på killar som kompisar
i första hand
Är jag då inte lika mycket
tjej som dej?

Du som
Nättopp har make-upen på
när du sover
Går klädd i senaste senast
Ser på killar som nåt att
lägga an på i första hand
Är jag då inte lika mycket
tjej som dej!

Du som
Ser på mej och säger
"Såna där..."
Tror att jag föraktar dej
Och sätter mej själv upp
på piedestal

Lilla vilsegångna syster
Inte föraktar jag dej
Inte har jag särskilt höga
tankar om mej själv
Inte är vi så olika
Det är bara din osäkerhet
som får dej att tro det

Men jag är glad över att
vara den jag är
Glad att vara tjej
Glad att vara en människa
Som vågar vara sej själv
för det mesta

Det, lilla vilsegångna syster
Är en bit av det som kallas
feminism
Och som du är så rädd för

Annica Persson, Hässleholm

"Jag tror att många tjejer är
rädda för att säga till, därför
gör dom som killarna säger.
Men det är deras eget fel
ibland, jag tror att dom flesta
killar gillar att man kan svara
för sig eller säga till om något
är fel. För man måste ha lika
mycket att säga till om som
killarna har, det har jag lärt
mig på sista tiden" 18 år

"Om du inte vill vara olyckligt kär, hur skulle du då kunna vara det? Inte en sportslig. Men du VILL vara det, därför att du får ut någonting av det. Att ha någon att bry sig om överhuvudtaget, att ha det där lilla hoppet att KANSKE... Eller helt enkelt en inför sig själv giltig anledning att slippa en massa tråkigt plugg. För man kan ju, ack, ack, ABSOLUT inte plugga i det synnerligen DEPRIMERANDE tillstånd man befinner sig... Om du istället för att lida och sucka (tror du HAN gör det?) och försämra dina betyg för en nycks skull — just det, nyck! — Vad tror du den killen betyder om ett år? inte ett smack! — varför blir du inte FÖRBANNAD. Varför säger du inte åt dig själv att verkligen FÖRSÖKA. Att börja plugga ordentligt, strunta i fåniga noveller, umgås med kompisar allt vad du orkar, säg åt dej själv "jag KAN om jag VILL och jag VILL till 150 %" Försök!"

"Ja visst lever vi i ett litet helvete, vi tjejer, därför att vi bär på ett större ansvar och så ska vi BEHAGA mannen, ha MENS, FÖDA barn osv. Killarna lever ett enklare liv. Jag menar: de har större frihet ● problemen löses mycket ytligt många gånger ● kan ljuga och ändå se skenheliga ut ● ansvarskänslan finns men bara ibland ● samvetet glöms bort om skuld känslan börjar krympa ● kan få bättre jobb och löner ● vara på ropet även vid hög ålder.

Det verkar som om killarna har huvudrollen här i livet och vi tjejer de små birollerna. Nej hur vore det om vi skulle ta och byta med killarna (det gäller vissa, märk väl). Ta ner honom på jorden t ex. Försök att vara den psykiskt starkare och inte så förb-t BLÅ-ÖGD. Tilläggas kan att jag inte sympatiserar med kvinno-sakskvinnorna".

"Jag har haft problem men inte nu längre. Det började när jag var arbetslös. Då hade man ju mera tid att tänka på sin kropp. Det började med att jag speglade mig och tyckte att magen var för tjock (fast det var den inte). Så kom jag in i en cirkel, speglade mig varje dag och tyckte det var fult. Kunde inte låta bli. Försökte banta åt bara lite... Jag blev liksom fixerad. Till slut gick det så långt att jag fick åka in till psyket... Allt berodde nog på att jag var sysslös och var tvungen att koncentrera tankarna på någonting" Eva

Jag är en tonåring
ska ni inte hata
ska ni inte rynka näsan
ska ni inte avsky
jag är ju en tonåring
en sån där som slåss och svär
och förstör
och slänger tomöl,
åker raggabil
och spelar skränande musik
ska ni inte hata
ska ni inte avsky
vill ni inte mördra
ni hatar ju allt vi gör
ändå är det ert fel
det är ni som gjort världen
så hård
så kall
så opersonlig
Ni vill hata
Ni vill avsky
Ni vill slå
Men stanna upp ett tag
Det är vi som ska ta över
vi och våra barn som ska bo
sämre än ni gjort världen
kan den ändå aldrig bli
så sluta hata
sluta avsky
Jag är ju en tonåring
Nenne

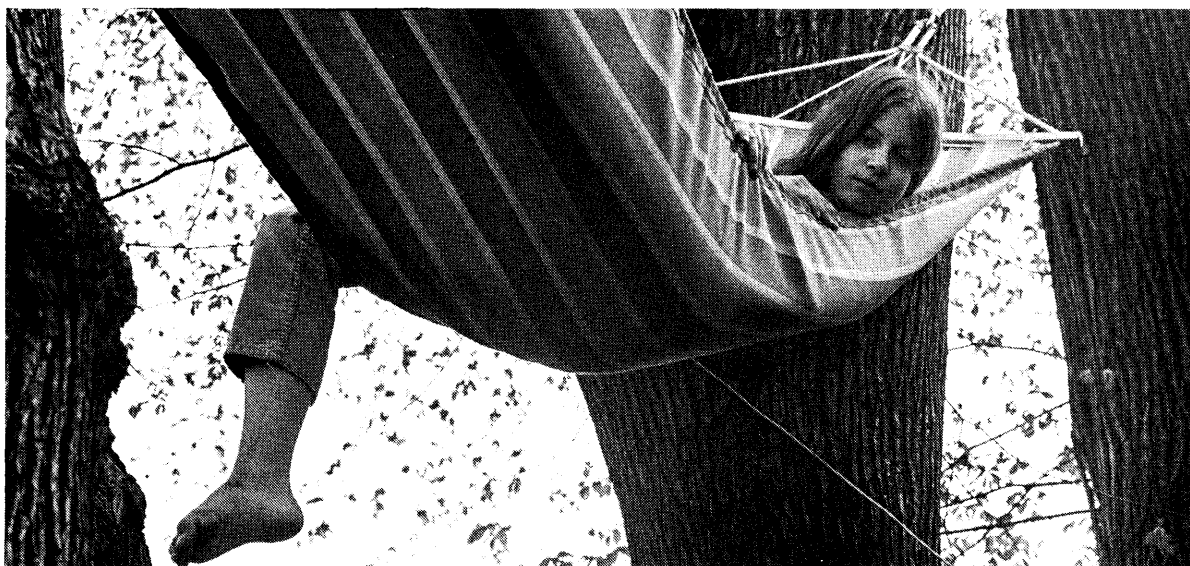

Foto: Gunnar Smoliansky

Tonårsdrömmar om att bo

Marianne Kärre intervjuade sina tonårsdöttrar om hur dom skulle vilja bo och leva i framtiden. Annas och Lottens visioner stämmer dåligt med den boendepolitik vi har idag: 70 % av allt som byggs är småhus, det finns nästan inga kollektivhus, trafikplaneringen anpassas till bilarna. "Kan mina tonårsdöttrars dröm om det samjobbade, energibesparande grannkvarteret bli verklighet?" skriver Marianne Kärre i en kommentar till intervjuerna. "Det beror på den framtida familje-arbetslivs- och bopolitiken säger jag till dem. Se upp flickor! Alla delar i samhällsplaneringen hänger ihop, är delar av en helhet, inverkar på varandra. Ni vill väl också vara med och bestämma om den — inte minst för BARNENS skull? Det blir nog svårt att få de toppstyrande, vårdbe-friade männen att självmant bädda för den rätten..."

Anna, 18 år:

— Jag ska först bo ensam i en liten, pluttig våning bara för att komma på att det inte är så roligt. Sen i nån typ av kollektiv i hyreshus, inte för stort, eller villa. Varje familj — eller ensam person — ska ha sin lilla våning med kok-möjlighet. Men det ska finnas ett stort, riktigt stort allkök att träffas i, stort vardagsrum, bastu, tvättmaskin och annat sånt man vill ha ihop.

När man kommer hem från jobbet till det där huset ska man redan innanför första porten känna: — Nu är jag hemma... I princip kan man ju ta vilket tråkigt hyres-

hus som helst — inte för högt — riva ut väggar i nedervåningen och göra om dem till dom där gemensamma utrymmena man behöver. Måla i balla färger och så. Kunde man ta bort bilarna från innerstan, kunde man tillsammans hyra ett hus där, fixa till det och gården. Men om jag bodde i stan, skulle jag vilja bo så att jag lätt — kollektivt, utan att behöva ha bil — kunde sticka ut i skärgården, hyra en stuga eller en båt då och då, med kollektivet.

— Var barnen ska vara?

— I daghem så klart (Anna praktiserar på daghem). I värsta fall får man väl fixa ett

själv i huset, i kvarteret — för alla åldrar. Men inte ett för miljoner barn... Allra allra högst 40 människor åt gången.

Lotten, 16 år:

— När jag flyttar hemifrån? Då ska jag först bo alldeles för mig själv. Inte med en kille eller kompis, ensam. Helst i innerstan: nära till allt.

Sedan: i vilken typ av samhälle som helst men i någon sorts kollektiv eller kvarter med bra grannkontakter. Alla ska ha en privat vrå (där kan det vara trångt) stora gemensamhetsutrymmen. Kan vara i villa, i våning, i radhus. Ener-gikrävande grejor kan man ha ihop: tvättmaskin, tv, bastu och sånt.

Barnen ska kunna vara på daghem. Kan gärna vara ett "samhem", så alla sorters människor kan jobba där tillsammans, inte bara barn och personal. Den dagstugan ska funka på kvällen också: för alla i kvarteret. Man ska kunna idrotta i närheten. Där ska finnas en skola — lagom stor, inte sådana här jätteskolor, där alla inte kan känna alla.

Forts. från sid. 41

de gamla borgerliga formerna — dominans från mannens sida och underordning från kvinnans. Detta blev uppenbart, när den svenska kapitalismen vid mitten av sextiotalet gick in i en ny fas, den statsmonopolistiska. Den "sexuella frigörelsen" kunde då utnyttjas på ett dubbelmoraliskt sätt för att öka en konsumtion som höll på att stagnera, avleda otillfredsställelse och vantrivsel i ett alltmer hektiskt arbetsliv, tjäna pengar på dem som hade råd att betala för sexuella extravaganser och utnyttja unga kvinnor som drabbades av den ökande arbetslösheten.

Det var helt på männens villkor som "frigörelsen" skedde. Att kvinnor alltmer accepterar och övertar manliga normer och beteenden (den yngsta generationens kvinnor visar i högre grad en oroman-tisk inställning) kan lika gärna vara ett bevis på manssamhällets dominans som på kvinnans ökade frihet. Mansrollen är i sig varken "friare" eller "mänskligare" än kvinnorollen. Ett fullständigt särskiljande av sexualiteten från känslor och ömhet befrämjar lika lite mänsklig utveckling och mänskliga relationer som ett totalt uppgående i romantiska svärmerier och dagdrömmar.

Det positiva i den sexuella frigörelsen som sådan får för den skull inte glömmas bort. Vi vill inte ha tillbaka fördomarna och förljugenheten, "kampen för sexuell frigörelse kan och bör vara ett led i människornas strävan efter frihet och jämlikhet" på alla plan. □

Artikeln på sid 44—45, **Böcker för flickor, tjejer, unga människor** är hämtad från Vi människor 4/76. Omslagsbilden till omtrycket har Ann-Britt Ryde tagit och lay-outen är gjord av Birgit Lundin och Bodil Österlund.

Forts. från sid. 22

med högre ställning som gör det.

Har du läst något om kvinnoåret?

— För dom som tycker att kvinnan är illa behandlad kanske det har varit bra, kvinnoåret. Jag har aldrig känt mig förtryckt som tjej. Jag har mest umgåtts med killar — så kvinnoåret är lika med noll för mig.

Men du ska snart ut på arbetsmarknaden — vad har du som tjej för möjligheter då?

— Jag har inte tänkt så noga på det. Jag tycker såklart det är fel med manliga och kvinnliga yrken. Men vill jag utbildas mig till ett typiskt manligt yrke, så kommer jag att göra det. Är det någon som vill neka mig — då smäller det.

Det brukar sällan hjälpa om en kvinna säger ifrån. Tror du inte det är bra om fler slår sig ihop?

— Ja men dom här kvinnorna som går ihop i organisationer och föreningar. Alla driver ju bara med dom. Dom gör sig löjliga. Jag tror inte att det hjälper att en grupp kvinnor slår sig ihop — vi får inte lika lön för det. Och om man tänker på dom här tjejerna som ställer upp och fotar sig nakna i annonser och porrtidningar — det är väl deras ensak. Jag tycker dom är dumma.

Men vad ska man göra då?

— Det är ju inte bara kvinnorna det gäller. Männen har det också svårt, men det är det ingen som tänker på. Förresten tror jag inte karlarna släpper ifrån sig sina höga löner. Tjejer snackar för mycket ibland tror jag det är bättre å klippa till.

Pratar ni något om samlevnad och politik i skolan?

— Nej det blir aldrig något — frågor och svar bara. Läraren svarar. Fast vi ska egentligen ha diskussionstimmar, men det blir aldrig någon tid. Man får aldrig ha några egna åsikter heller, tycker jag. T ex i sexualupplysningen — där håller vi på och läser om samvetsäktenskap och äktenskap i olika länder och olika roller i familjen. Då får vi stenciler med frågor "vad tycker du"? Och skriver man då inte som det står i boken. Då säger läraren att det är FEL. Sina åsikter får man allt hålla för sig själv, allt ska va som det står i böckerna.

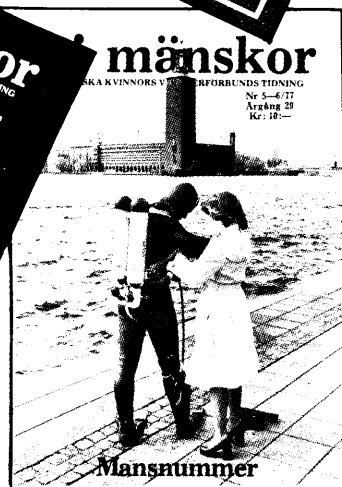
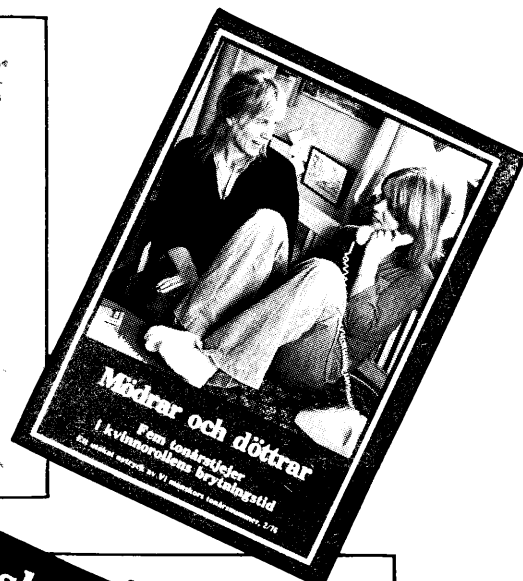
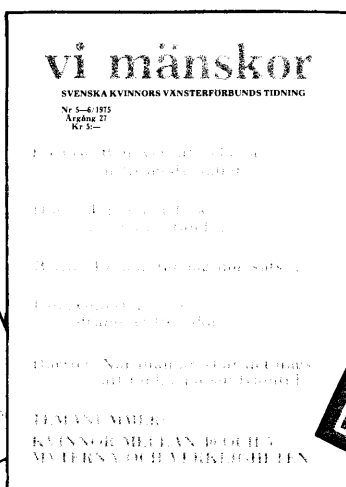
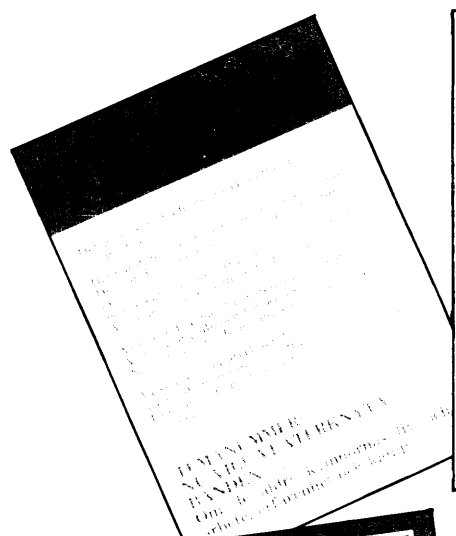
Du är mycket ensam här Kicki — vad sitter du å tänker på då?

— Jag drömmer mycket. Tänker tillbaka. Jag drömmer att Anders ska komma till vår sommarö och då piffar jag upp det så att allt ska bli som jag vill. Det kan jag sitta i timmar och drömma om. I stället för att göra nåt vettigt. ■

Vi människor och SKV

Vi människor är organ för Svenska Kvinnors Västerförbund som bildades 1914 under namnet Föreningen Frisinnade Kvinnor. Det är en partipolitiskt obunden kvinnoorganisation som vill förena progressiva kvinnor ur olika generationer. SKV driver fyra huvudfrågor: kvinnors likställdhet, barnens rättigheter, miljöfrågor och fredsarbete. SKV är sedan 1946 ansluten till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV) som har anslutna organisationer i 109 länder med omkring 200 miljoner medlemmar. Vill du veta mer om SKV och Vi människor är adressen **Box 3120, 103 62 Stockholm, tel 08/11 49 61.**

vi mänskors generationspaket:

Mormödrar mödrar döttrar barnen och männen

Vi har samlat de sex numren till ett paket. Det kan du köpa från Vi mänskors Box 3120, 103 62 Stockholm. Sätt in 32:— på postgiro 5 13 23—4 och skriv generationspaket på talongen. Så kommer det per post. Ordinarie pris för numren är 40 kronor.